

**TV-UUTISTOIMITTAJAN
AMMATTITAITOVAATIMUKSET
PRINTTIMEDIASTA SÄHKÖISEEN VAIHTANEEN
TOIMITTAJAN SILMIN**

Risto Mattila

Journalistiikan pro gradu-
työ

Jyväskylän yliopisto

Viestintätieteiden laitos

Maaliskuu 2006

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos VIESTINTÄTIETEIDEN
Tekijä Risto Mattila	
Työn nimi TV-uutistoimittajan ammattitaitovaatimukset printtimediasta sähköiseen vaihtaneen toimittajan silmin	
Oppiaine JOURNALISTIIKKA	Työn laji Pro Gradu -tutkielma
Aika Maaliskuu 2006	Sivumäärä 62 s. + liitteet
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Perinteinen välinekohtainen jaottelu tv-, radio-, ja lehtitoimittajien välillä on häilymässä. Sähköisen ja painetun median raja-aita on kuitenkin edelleen olemassa. Vuosikymmen, pari sitten tv-toimittajuudelle vielä asetettiin esimerkiksi Yleisradiossa erityisiä ammattitaidollisia vaatimuksia, joista säädettiin erikseen ohjelmatoiminnan säännöstössä.</p> <p>Tässä työssä tarkastellaan, millaisia ammattitaitovaatimuksia television uutistyössä on ollut, on edelleen ja mitä toisaalta on kadonnut. Mitä ammattitaidollisia työkäytäntöjä sähköisen viestimen toimittajan ja erityisesti television uutistoimittajan täytyy hallita.</p> <p>Tutkielman materiaalina ovat laadulliset teemahaastattelut, jotka tehtiin kesällä 2005. Niissä kaksi printtimediasta sähköiseen mediaan Yleisradion Aamu-televisioon vasta siirtynyttä toimittajaa kertoo tuoreeltaan näkemyksiä välinekohtaisista eroista työkäytännöissä. Lisäksi on haastateltu toimittajia Yleisradiossa kouluttavaa kouluttajaa. Haastattelut on analysoitu laadullisen sisällön analyysin avulla.</p> <p>Haastatteluissa korostuu eri tiedotusvälineiden ominaisuuksien erot sekä niiden vaikutukset toimittajan käytännön työhön. Ammattitaitovaatimukset voivat poiketa välinekohtaisesti, mutta ne eivät näytä olevan ylitsepääsemättömiä, eivätkä sinänsä esteitä tv-toimittajuudelle. TV-toimittajan työkäytännöt oppii parhaiten käytännön työn kautta. Tutkielmassa esiin nousee selkeästi esiin jatkotutkimuksen aiheeksi kysymys toimittajan työn laadullisuudesta: millainen on hyvä tv-toimittaja? Toisaalta on käymässä vanhanaikaiseksi, sillä samaan aikaan tv-toimittajuus näyttää olevan häviämässä – ainakin osin. Tilalle on tulossa television uutistyön tuotantomallien ”virtaviivaistamisen” myötä monimediaalinen monitekijä. Esimerkiksi Yleisradiossa on toimittajia, jotka toimittavat, kuvaavat ja äänittävät sekä leikkaavat itse. Työn lopputulos julkaistaan televisiossa, radiossa, internetissä ja tekstitelevisiossa (sekä mobiiliuutisissa).</p>	
Asiasanat Viestintä, journalismi, media, televisio, toimitustyö, uutiset, toimittajat, Yleisradio	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto / Tourulan kirjasto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS:

1	JOHDANTO.....	5
2	TEEMAHAASTATTELU AINEISTONKERUUSSA.....	9
	2.1 Laadullista tutkimusta.....	9
	2.2 Haastattelun kulku.....	16
	2.3 Teemahaastattelun ongelmat.....	18
3	LAADULLINEN SISÄLLÖNANALYYSI TUTKIMUSMETODINA...	21
4	TARKASTELUSSA TV-TOIMITTAJAN TYÖ.....	24
	4.1 Uutistyyppit.....	25
	4.1.1 Otsikot.....	25
	4.1.2 Uutissähke.....	25
	4.1.3 Sähkekommentti.....	26
	4.1.4 Uutisraportti.....	26
	4.1.5 Uutiskommentti.....	28
	4.1.6 Uutistausta.....	28
	4.2 TV-työn erityispiirteitä.....	29
	4.2.1 Juttu.....	29
	4.2.2 Kuvallisuus.....	30
	4.2.3 Haastateltava.....	32
	4.2.4 Haastattelutilanne.....	34

	4
4.3 TV-työn ryhmätyöllisyys.....	37
4.3.1 Äänittäjä.....	38
4.3.2 Kuvaaja.....	39
4.3.3 Leikkaaja.....	42
4.3.4 Toimittaja.....	44
4.4 TV-uutisten toimittaja on tarinankertoja.....	46
4.5 Television uutiskieli.....	50
5 PÄÄTELMÄT.....	54
5.1 Hyvä toimittaja.....	56
LÄHTEET.....	61
Liite 1: Kysymykset toimittajille	
Liite 2: Kysymykset kouluttajalle	

1. JOHDANTO

Sain kutsun YLE:n Aamu-TV:n toimittajaksi TV-Uutisten toimittajan tehtävistä vuonna 1999. Lähtöäni evästettiin sanomalla, että siellä on sitten toisenlainen työkuulttuuri. Samoihin aikoihin puhuttiin tv-työn monitekemisestä tai kuten YLE:n ohjelmatyöntekijöiden työehtosopimus määrittelee, monitaitovaatimuksista. Erilaisella työkuulttuurilla tarkoitettiin oikeastaan vain sitä, että toimittaja Aamu-TV:n toimituksessa osallistui itse tuotteen, uutisen tekoon, monipuolisemmin kuin Radiotalon toisessa kerroksessa sijaitsevassa TV-Uutisten toimituksessa.

Käytännössä tämä tarkoitti muiden muassa sitä, että kun TV-Uutisissa toimittaja "tilasi" arkistokuvaa juttuaan varten filmitoimittajalta, hän Aamu-TV:ssä etsi haluamansa materiaalin tietokoneelta ja haki sitten itse tarvitsemansa beta-nauhan kellarissa sijaitsevasta arkistohuoneesta. Aamutelevision toimittajan työhön kuuluivat muiden muassa eräät kuvaussihteerille tavallisesti kuuluvat työt, kuten ruutuun tulevien tekstien koodaaminen ja kameramerkinnot lukijaa varten. Toimittajan piti laajentaa osaamistaan alueille, jotka perinteisesti kuuluivat tuotantohenkilökunnan vastuulle.

Paikallisradioiden ilmestyttyä suomalaiseen mediakenttään aiheutti ennennäkemättömän kilpailutilanteen: raskaan koneiston YLE:n piti alkaa

kilpailla yleisöistä kaupallisten radioiden kanssa. Äänitarkkailijoiden tehtävät sysättiin osin toimittajan harteille. Toimittaja joka siihen saakka oli studiossa lähinnä vain käynyt lukemassa paperiin kirjoittamansa tekstin tai juontanut ohjelman, joutui nyt usein myös hoitamaan itse ulos lähtevän lähetyksen tarkkailun ja samoin nauhoitettujen osuuksien teknisen puolen.

Vuosituhanen taitteessa televisiotyössä pelättiin käyvän samoin. Television alueellisten uutisten pyörähdettyä ruutuihin vuoden 2000 alussa (Niemi 2005, 34) alkoi toimittajakunnassa kuulua pelonsekaista nurinaa siitä, että televisiotyötä tulisivat koskemaan samantyyppiset muutokset kuin deregulaationa tunnetussa muutosprosessissa radiossa tapahtui 80-luvulla eli toimittaja siirtyisi ”yksinkäyttöön”. (Hujanen 1991, 35)

Toimittaja joutuisi itse paitsi tekemään journalistisen osuuden, myös kuvaamaan, äänittämään, joissain tapauksissa hoitamaan valaistuksen ja vielä leikkaamaan juttunsa itse. Pelko ei ollut siinä mielessä aiheeton, että myös televisiotyössä tuotantomalleja on ”virtaviivaistettu”. Monimediaalisessa työympäristössä, esimerkiksi YLE:n maakuntatoimituksessa toimittaja tekee edellä mainittujen asioiden lisäksi vielä paljon muutakin: toimittaa uutiset internetiin, teksti-tv:lle ja radioon.

YLE:n ohjelmatekijöiden työehtosopimuksessa tällainen työ määritellään monitaitotehtäväksi, johon sisältyy journalistinen ja/tai tekninen osaamisvaatimus kahteen tai useampaan välineeseen (radio, televisio, internet), eikä työ toisessa välineessä perustu automatisointiin tai rutiininomaiseen suoritukseen, tai tehtävään sisältyy ammatillinen osaamisvaatimus kahdelta ammattialalta. (Yleisradio Oy:n ohjelmatyöntekijöiden työehtosopimus 16.2.2005 – 30.9.2007, 38)

Ylessä tuottaja-tilaaja -malli toimii siten, että synergiaetujen nimissä samalla tuotteella voi olla useita tilaajia (toimituksia) talon sisällä, ja kaikkien toiveisiin pitäisi kyetä vastaamaan. Päämääränä on yhdellä organisaatiolla tuottaa materiaali eri välineisiin. (Huovila 2001, 163)

Edellä kuvatun työkuulttuurin murroksen lisäksi YLE aloitti digitalisoinnin keväällä 1998. Tämä tarkoitti mm. sitä, että vanhaa

toimitusjärjestelmää alettiin ajaa alas ja sen tilalle alettiin tuoda videon – ja äänenkäsittelyn toimittajien pöydälle tuovaa järjestelmää. Myös jälkikäsitteilyä alettiin muuttaa työasema- ja videopalvelin pohjaiseksi. (Yleisradion vuosikirja 1998, 96) TV-toimittajan haasteena oli siis paitsi uusi tuotantokulttuuri, joissain tapauksissa myös uusien tuotantovälineiden käyttö.

Mitä tämä kaikki sitten tarkoittaa tv-toimittajan työssä? Muun muassa sitä, että tv-toimittajan ammattitaitovaatimukset ovat kasvaneet. TV-toimittajan työ voi sisältää journalistisen työn lisäksi kuvaamista, leikkaamista, ja jälkikäsitteilyä digitaalivälinein. Tässä tutkielmassa on nimenomaan tarkoitus tarkastella näitä ammattitaitovaatimuksia. Mitä ammattitaitovaatimuksia tv-toimittajalla on ja miten ne poikkeavat lehtitoimittajan vaatimuksista? Ovatko nämä ammattitaitovaatimukset muuttuneet vuosien varrella, ja jos ovat, niin miten? Voiko kenestä tahansa tulla tv-toimittaja? Onko jotain esteitä? Entä millaisina haasteina tv-toimittajan työkäytännöt näkevät printtimediasta sähköiseen mediaan siirtyneet toimittajat. Miten heitä koulutetaan tv-työhön? Näihin kysymyksiin tässä pro gradu -työssä pyritään löytämään vastauksia.

Suomenkielistä kirjallisuutta aiheesta on tarjolla suhteellisen vähän ja sekin on melko vanhaa: tunnetuin lienee Bruunin, Koskimiehen ja Tervosen Uutisoppikirja (1986), joka varovasti tunnustautuu vain yritykseksi tuottaa riittävän laaja perusoppikirja sähköisen viestinnän näkökulmasta.

Toinenkin sähköisen viestinnän perusteos on tehty, Miettusen Radio- ja tv-opin perusteet (1966). Kirja on kuitenkin jo 40 vuotta vanha. Miettinen, Kalliomäki ja Suominen ovat kirjoittaneet journalistisista työprosesseista kirjaseen nimeltä Journalistinen työprosessi (1981). Se on tarkoitettu täydentämään muita journalistiikan oppikirjoja ja toimii hyvänä johdantona toimittajan työhön.

Neljäs, mielestäni mainitsemisen arvoinen teos on Jorma Miettisen toimitustyö (1984), joka kuulunee jokaisen toimittajaksi aikovan peruslukemistoon. Itse asiassa se on edellä mainitun teoksen uudistettu laitos.

Miettisen kirja on suunnattu journalistiksi aikovalle ja sisältää paljon perustietoa toimitustyöstä. Toimitustyö-kirjassa televisiojournalismille on haluttu antaa suurempi paino. Esko Vierikko taas on julkaissut televisioesiintyjän oppaan nimeltä Teeveestä tuttu (1985).

Lisäksi on ilmestynyt joitain aihetta täydentäviä teoksia, joista tuoreimpiin lukeutuu Tapani Huovilan Uutinen eri välineissä - GSM-sähkeestä taustajuttuun (2001). Monimediaalisuudesta puolestaan on viime vuosina syntynyt joita kuita pro graduja.

Oma tutkielmani jakautuu karkeasti ottaen kolmeen osaan, joista ensimmäisessä esittelen käyttämäni aineistonkeruumenetelmän. Toisessa osassa vuorossa on aineiston analysointimenetelmän esittelyä ja kolmannessa osassa käsittelen television uutistoimittajan työkäytäntöjä printtimediasta sähköiseen mediaan siirtyneiden ammattitoimittajien, ja tv-toimittajan kouluttajan temahaastatteluihin sekä omiin kokemuksiini alalta perustuen. Tutkielma päättyy loppupäätelmiin.

2. TEEMAHAASTATELU AINEISTONKERUUSSA

Tutkielmani aineistonkeruun metodina on teemahaastattelu. Yhtenä lähtökohtana tutkielmaa suunnitellessani pidin myös omia työkokemuksiani vuosien varrelta, sekä tv-, että radiotoimittajana.

Toimittajien tekemistä teemahaastatteluista on tieteessä saatu hyviä kokemuksia osin varmasti siksi, että haastattelemine on yksi toimittajan työkaluista, mikä on toinen keskeisistä kriteereistä metodini valinnassa. Kolmanneksi tärkeänä menetelmän kriteerinä tutkielmassani on viitekehys. Teemahaastattelu on hyödyllinen työkalu sellaisen aineiston keräämisessä, mihin tämä tutkielma hakee vastauksia, eli mitä työkäytäntöjen haasteita printtimediasta sähköiseen siirtyvä kohtaa sähköisessä välineessä.

Seuraavassa luvussa tarkastelen teemahaastattelua tarkemmin. Luvusta käy myös ilmi lähemmin ne perusteet, miksi teemahaastattelu sopii hyvin tutkielmani metodiksi.

2.1 Laadullista tutkimusta

Tieteellisten metodien pääluokissa teemahaastattelu asettuu selkeästi laadullisen tutkimuksen puolelle yleisesti käytetyn

aineistonkeruumenetelmän, lomakekyselyn sijoittuessa kvantitatiiviseen tutkimusmuotoon.

Laadulliseksi tutkimukseksi tämän pro gradu -työn tekee aineistonkeruumenetelmän (teemahaastattelu) lisäksi aineiston analysointitapa (laadullinen sisällönanalyysi). Tai ehkä pitäisi sanoa toisinpäin, eli aineiston keruumenetelmä ja aineiston analyysi määrittävät tämän tutkielman laadulliseksi.

Kvantitatiivisen lomaketutkimuksen ”rinnakkaismuotoa”, avointa tutkimushaastattelua kutsutaan eri nimillä. Esimerkiksi Smith käyttää termejä vapaa haastattelu, syvähaastattelu ja informaali haastattelu.

Becker ja Geer puolestaan tuovat esille nimitykset ’yksityiskohtainen’ ja ’keskustelunomainen haastattelu’, jotka heidän mukaansa usein nimitetään ’strukturoimattomaksi’ tai ’ei-johdetuksi’ (undirected). (Hirsjärvi & Hurme 1982, 30)

Tällaisessa haastattelussa ”haastattelija selvittää haastateltavan kiinnostuksen eri puolia, käsittelee aiheita kun ne tulevat vastaan, antaa mielikuvitukselleen ja kekseliäisyydelleen vallan yrittäessään kehittää uusia hypoteeseja ja testatessaan näitä haastattelun kuluessa.” (Hirsjärvi & Hurme 1982, 30)

Käytän tässä tutkielmassa selvyiden vuoksi termiä avoin haastattelu, pääosin siksi, että se mielestäni kuvaa parhaiten omaa aineistonkeruumenetelmääni.

Hirsjärven ja Hurmeen mukaan avoin haastattelu sopii neljään eri tilanteeseen: 1) kun eri henkilöiden kokemukset vaihtelevat suuresti 2) kun käsitellään menneisyyden tapahtumia, joita on vaikea tai mahdoton muistaa 3) kun halutaan esille heikosti tiedostettuja seikkoja 4) kun haastateltavia on vähän. Omassa tutkielmassani avointa haastattelua puoltaa eniten tämän luettelon viimeinen ehto, haastateltavia on vain kolme. Käsittelem myös menneisyyden tapahtumia, eli kokemuksia tv-toimittajan työssä (kohta 2), jotka (kohta 1) vaihtelevat.

Lomakekyselyn ja avoimen tutkimushaastattelun välimuotona puhutaan puolistrukturoidusta tai puolistandardoidusta haastattelusta, jonka katsotaan sopivan samoihin tilanteisiin kuin avoin haastattelu. Tässä pro gradu -tutkielmassa hyödynnetty teemahaastattelu on yksi esimerkki puolistrukturoidusta menetelmästä siksi, että haastattelun teemaa, tv-työtä "tunnetaan ennalta" tiedossa, mutta toisaalta siitä puuttuu strukturoitu eli valmis tarkka muoto ja järjestys.

Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen mukaan (Hirsjärvi & Hurme 1982, 14) teemahaastattelussa voi saada tietoa kahden tutkimustavan kautta: suullisesti saatu tieto sekä havainnot haastateltavasta. Itse olen tässä työssä keskittynyt lähinnä suulliseen tietoon, joskin havainnot haastateltavista ovat olleet tärkeitä varsinaisessa haastattelutilanteessa. Haastateltavasta voi tehdä huomioita. Onko jokin kysymys kiusallinen tai vaikea, puhuuko haastateltava "totta" vai "luikuria"? "Totuus" käsitettäköön tässä yhteydessä jonkun ihmisen tai ihmisten tulkinnaksi josta kusta asiasta. Tulkinnaksi, joka pohjautuu universaaliin käsitykseen asiasta.

Hirsjärvi ja Hurme, teemahaastattelun puolestapuhujat, listaavat kirjassaan Teemahaastattelu useita avoimen haastattelun etuja lomakekyselyyn verrattuna.

- haastateltavalla on haastattelussa enemmän mahdollisuuksia tulkita kysymyksiä, se on menetelmänä joustavampi ja sallii täsmennykset
- haastattelulla saadaan muun tiedon ohella uusia hypoteeseja
- haastattelun avulla saadaan kuvaavia esimerkkejä

He ovat myös panneet merkille, että "haastattelu on tutkijalle huomattavasti vaativampi [kuin kyselytutkimus] ja edellyttää haastattelijakoulutusta." (Hirsjärvi & Hurme 1982, 16)

Yksi parhaista kouluista haastattelutyössä, kuten niin monessa muussa, on käytännön työ. Olen itse ammatiltani toimittaja, ja käytän haastattelua päivittäisenä työkaluna. Haastattelutaito on yksi tärkeimmistä työkaluistani. Toimittajan työssään käyttämästä haastattelusta tutkimushaastattelu eroaa muun muassa seuraavasti: Teemahaastattelu-kirjan mukaan

tutkimushaastatteluun kuuluu haastattelurungon laatiminen, haastattelemine, tulosten rekisteröinti, numeerisen koodin kehittämine, ja vastausten koodaus. (Hirsjärvi & Hurme 1982, 26) Toimittaja ei työssään kehittele numeerisia koodeja, vastaukset sen sijaan koodataan kyllä, mutta käyttäisin sanaa tulkitseminen koodaamisen sijaan.

Tässä tutkielmassa käytettyä tutkimusmenetelmää voidaan siis yleisesti kutsua nimityksellä teemahaastattelu. Mutta siinä on myös piirteitä Mertonin, Fiske ja Kendallin kuvailemasta kohdennetusta (the focused interview) haastattelusta (Hirsjärvi & Hurme 1982, 36): tutkielmani haastateltavilla on sama ammatti, ja tv-työ on heitä yhdistävä tekijä.

Koska itse olen toimittaja, ja tv-työtä tehnyt minun pitäisi pystyä tutkijana tarkastelemaan tutkimuskohteen tärkeitä osia, rakenteita ja prosesseja ja kokonaisuutta. Olen työni kautta kerännyt suhteellisen suuren määrän teoreettista ja käytännön pohjatietoa ja myös syventävää tietoa tutkimastani aiheesta. Näin olen voinut tehdä tiettyjä analyttisiä oletuksia ja niiden pohjalta tarkastella seikkoja, jotka ovat tärkeitä juuri tätä tutkielmaa ajatellen.

Tämä kaikki on ollut myös apuna niin tutkimusongelman hahmottelemisessa kuin itse aineiston keruussa. Olen yrittänyt kehittää ja laatia tutkimushaastattelurungon sellaiseksi, joka antaa mahdollisuuden kerätä tietoa juuri niistä asioista, jotka koen tutkielmassani tärkeiksi. Haastattelukysymykset olen pyrkinyt kohdentamaan subjektiivisiin kokemuksiin tilanteista, jotka olen ennalta analysoinut.

Merton, Fiske ja Kendall (Hirsjärvi & Hurme 1998, 36) puhuvat kohdennetun haastattelun neljästä keskeisestä piirteestä, jotka ovat 1) laajuus, 2) spesifisyys, 3) syvyys, ja 4) henkilökohtainen konteksti. Toisin sanoen haastateltavien tulisi saada tuoda esille kaikki haluamansa näkökohdat. Tämä toteutuu omissa haastatteluissani osin: pyrin haastattelutilanteessa tarkkailemaan haastateltaviani niin, että pystyisin eleistä tai muista merkeistä seuraamaan haluaako haastateltava vielä syventää tai laajentaa vastaustaan, haluaako hän lisätä siihen jotain jne. Myös täsmentävät lisäkysymykset ovat

tässä oiva apu. Esimerkiksi "Tarkoitatko sitä että..." Laajuudessa on omat ongelmansa, milloin voi olla varma, että haastateltava on todella tuonut esille kaiken sen mitä hän haluaa sanoa. Entä jos haastateltava on todella puhelias? Ja milloin haastateltavan katsotaan tuoneen esille kaikki haluamansa näkökohdat? Täydelliseen tyhjentävyyteen lienee mahdotonta päästä, mutta kohti sitä on tietenkin hyvä pyrkiä.

Tekemissäni haastatteluissa ei esiintynyt näitä ongelmia. Sellainen ongelma kylläkin, että ennakkohaastattelu olisi ehkä ollut tarpeen tai vastaavasti lisähaastattelu, jossa olisin voinut kysyä vielä täsmennyksiä joihinkin teemoihin. Koen, että haastatteluni ovat osin puutteellisia, ja ehkä pienellä kysymyspatteriston laajentamisella tai huolellisemmalla valmistautumisella haastatteluista olisi saanut enemmän irti. En ehkä onnistunut tavoittamaan tutkimuskohteesta olennaisia käsitteitä kattavasti ja haastattelurungon suunnittelu oli puutteellinen (Hirsjärvi & Hurme 1993, 129).

Varautumalla tarpeeksi useaan kysymykseen ja riittäviin lisäkysymyksiin kultakin tema-alueelta olisin voinut päästä parempaan lopputulokseen ja varmistaa paremmin sisältövalidiutta (Hirsjärvi & Hurme 1993, 129).

Haastateltavien reaktioiden tulisi olla mahdollisimman spesifisiä. Näin haastattelusta tulee tehokkaampaa, haastateltavan kertomasta otetaan irti kaikki se mitä siitä saadaan, ja samalla vältytään väärinkäsityksiltä tai ylimalkaisilta, tutkimuksen kannalta käyttökelvottomilta vastauksilta. Myös tämä on ongelmallinen kohta, sillä haastateltava voi tiettyyn pisteeseen saakka vältellä vastaamasta hänelle epämieluisiin kysymyksiin tai ärtymyspisteen ylitettyään jopa suuttua, jos samaa kysymystä toistetaan eri muodoissa sen vuoksi, että haastatteliija saisi vastauksen kysymykseensä. Yksi temahaastattelun etu onkin juuri siinä, että haastatteliija voi välittömästi havaita 'väärät reaktiot' ja voi pyrkiä lisäkysymyksin oikaisemaan tiedonannon suuntaa (Hirsjärvi & Hurme 1993, 86).

”Joo” -vastauksia oli myös haastatteluissani, eikä niiltä oikein voi kaikesti välttyä. Ei edes siten, että pyytää perusteluja tai täsmennystä. Haastateltava lopulta itse rajaa sen, kuinka paljon hän määrällisesti tai toisaalta laadullisesti vastaa. Tässä tullaan myös tutkimustilan ongelmaan: millainen on fyysisesti se paikka, missä haastattelu tehdään: onko se suotuisa tutkimushaastattelun kannalta. Kääntäen: millainen on ideaali haastattelupaikka? Mutta samalla voidaan tietenkin kysyä, millainen on sopiva haastateltava. Vastausten laatu on yhtä lailla riippuvainen sekä haastateltavasta persoonasta, että haastattelutilanteesta. Itse tein haastattelut Yleisradion neuvotteluhuoneessa, ruokalassa ja ulkona sisäpihalla. Ruokala on paikoista levottomin, eikä voi olla varma, ettei levottomuus näkyisi haastatteluvastauksissa. Sisäpiha oli mielestäni suotuisin haastattelupaikka aurinkoisena kesäpäivänä. Haastateltava oli rentoutunut ja pystyi hyvin keskittymään kysymyksiin ja vastauksiin. Teemahaastattelun ongelmia tarkastelen enemmän seuraavassa alaluvussa.

Syvyydellä Merton, Fiske ja Kendall tarkoittavat sitä, että kysymykset eivät jäisi pinnallisiksi vaan että ne toisin sanoen pureutuisivat syvemmälle ilmiöön. Tämän näen tulkintani mukaan tarkoittavan sitä, että yksinkertaisimmillaan pinnallisia kysymyksiä näkee useimmin esitettävän lapsille: ”onko koulussa kivaa?”. Yritys päästä syvemmälle tässä on kysyä ”millaista koulussa on?” Luultavasti parempaan lopputulokseen päästään kysymällä jotain spesifimpää: ”mitä mieltä olet koulunkäynnistä?” Ehkä sittenkin vastaus olisi sama: ”se on ihan kivaa.” Lapset ovat vaikeita haastateltavia ja heidän haastattelemisensa vaatii haastattelutilanteelta paljon enemmän kuin monet muut. Haastateltavani ovat tietenkin aikuisia, mutta merkittävämpää on, että työtäni helpotti eniten se, että haastattelun teemat ovat minulle ja vastaajille suhteellisen tuttuja. Eli haastateltavien vastaukset on kyettävä suhteuttamaan siihen, kuinka paljon he ovat paneutuneet ilmiöön.

Ja vielä neljänneksi tulisi ottaa huomioon haastateltavien henkilökohtainen konteksti, joka myös auttaa suhteuttamaan haastateltavien kertomat asiat eri ilmiöihin tai merkityksiin.

Koska teemahaastattelu on puolistrukturoitu, haastattelurunko ei ole sarja ”lukkoon lyötyjä”, numerojärjestykseen kirjoitettuja kysymyksiä vaan pikemminkin luettelo aiheista, jotka on jäsenneilty teemoittain. Teemat edustavat teoreettisten pääkäsitteiden spesifioituja alakäsitteitä tai –luokkia. Tässä tutkielmassa haastattelukysymykset kohdistuivat seuraaviin aihealueisiin eli teemoihin: 1) taustatiedot 2) päivittäiset työtehtävät 3) juttutyypit 4) kielelliset valmiudet 5) kuvaaminen 6) äänenkäsittely 7) leikkaaminen 8) esiintymistaidot 9) haastattelutekniikka 10) sosiaalistuminen ja 11) alan koulutus. Näillä teemoilla tarkoitukseni oli selvittää tv-toimittajan työkäytäntöjä toimittajan näkökulmasta, ja toisaalta ammattivaatimuksia.

Kuten todettua haastattelun tulokset ovat riippuvaisia niin haastattelupaikasta, -tilanteesta, kuin haastateltavastakin, mutta ei sovi unohtaa haastattelun toista osapuolta eli haastattelijaa. Hirsjärvi, ja Hurme ovat listanneet joukon haastattelijan ominaisuuksia:

- kiinnostus ihmisten käyttäytymiseen
- herkkyys käyttäytymisvihjeille: tulee pystyä havainnoimaan haastateltavan kielellisiä ja ei-kielellisiä vihjeitä
- käyttäytymistä säätelevien tekijöiden ymmärtäminen
- sosiaalinen sopeutuvuus
- velvollisuudentunto
- psyykinen kestävyys
- luottamusta herättävä
- huomiota herättämätön

(Hirsjärvi & Hurme 1993, 52)

On huomattava, että he eivät ole arvottaneet haastattelijan ominaisuuksia näkyvästi. Luettelo tarkastellessa käy kuitenkin ilmi, että kyse on keskeisistä ominaisuuksista. Luettelo voisi jatkaa, mutta luetellut ominaisuudet ovat nähdäkseni sellaisia, jotka ovat haastattelijalle tärkeitä.

Tutkijan tulisi suorittaa esihaastatteluja useassa vaiheessa. Ensinnäkin niiden avulla tulisi hankkia kuva haastateltavan kohdejoukon elämysmaailmasta ja esimerkiksi sanavalinnasta. Näistä haastatteluista tutkijan pitäisi huolehtia ennen haastattelukoulutusta. Vasta näiden jälkeen voi laatia haastattelurungon. Varsinaiset esihaastattelut tehdään sitten kun haastattelurungon lopulliseksi tarkoitettu versio on valmis. (Hirsjärvi & Hurme 1993, 57)

En tehnyt tätä tutkielmaa varten esihaastatteluja lainkaan, koska luotin siihen, että asiantuntijana omien kokemuksieni pohjalta tiedän riittävästi kohdejoukon elämysmaailmasta ja siitä ympäristöstä missä he toimivat. Ja tämä osoittautui selkeästi virheeksi. Haastattelurungon laadintaan olisi ollut syytä paneutua enemmän kuin mitä nyt tein. Virhe kostautui haastattelun purku- ja analysointivaiheessa, kun huomasin, että olisin vielä tarvinnut lisää aineistoa joistain erityisistä kysymyksistä.

2.2 Haastattelun kulku

Haastattelu aloitetaan laajoilla ja helpoilla kysymyksillä. Sääntönä voidaan pitää sitä, että edetään yleisistä kysymyksistä spesifisiin kysymyksiin (ns. suppilotekniikka). Alkuun sijoitetut *avauskysymykset* ovat monessa mielessä tärkeitä. Haastateltavan on saatava kokea, että hän osa vastata kysymyksiin ja että keskustelu on mielenkiintoista. (Hirsjärvi & Hurme 1993, 87) Tekemieni haastattelujen perusteella edellä kuvattu tekniikka yleisestä spesifisempiin kysymyksiin toimi hyvin, mutta ehkä jossain määrin oli ongelmallista pitää yllä kiinnostavuutta. Minusta tuntui, että haastateltavat olisivat voineet pitää haastattelua mielenkiintoisempana, jos he olisivat kokeneet antaneensa haastattelun jotain opinnäytetyötä tärkeämpää varten.

Haastattelutilanteessa vastausten yhteenveto on tärkeää. Tiivistämisen avulla voi helpottaa myöhempiä koodaamista ja samalla osoittaa haastateltavalle, minkä tapaista tietoa halutaan. (Hirsjärvi & Hurme 1993, 89)

Tutkijan oma kokemuksiin perustuva käsitys tulosten ja todellisuuden vastaavuudesta toisaalta on luotettava luotettavuuden ilmaisin. (Hirsjärvi & Hurme 1993, 130) Uskoakseni omissa haastatteluissani haastateltava käsitti, että tunnen aihealuetta hyvin ja se ei ainakaan vähentänyt haastattelun kiinnostavuutta.

Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin. Niissä pyritään mm. kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. Täten laadullisessa tutkimuksessa on periaatteessa tärkeää, että henkilöt joilta tietoa kerätään, tietävät tutkittavasta ilmiöstä mieluusti mahdollisimman paljon tai että heillä on kokemusta asiasta. Tässä mielessä tiedonantajien valinnan ei tule olla satunnaista vaan harkittua ja tarkoitukseen sopivaa. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 87-88)

Haastattelussa tärkeintä on saada mahdollisimman paljon tietoa ja mahdollisimman tarkasti halutusta asiasta. Tällöin on perusteltua antaa haastattelukysymykset tai aiheet tiedonantajille jo hyvissä ajoin etukäteen tutustuttavaksi. Haastattelun onnistumisen kannalta on suositeltavaa, että tiedonantajat voivat tutustua kysymyksiin tai ainakin haastattelun aiheeseen etukäteen. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 75)

Haastateltavani tiesivät aiheesta etukäteen muutamia päiviä ennen haastattelutilannetta, mutta kysymyksiä en katsonut tarpeelliseksi ilmoittaa etukäteen sen vuoksi, että en pitänyt niitä niin mutkikkaina, ettei niihin voisi vastata ilman ennakkoon tutustumista. Ilmoitin vain tutkielmani aiheen, sekä ylimalkaisesti sen minkä tyyppisiä tietoja haen.

2.3 Teemahaastattelun ongelmat

Teemahaastattelun ongelmia sivusin edellisessä luvussa jonkin verran. Kirjassaan *Laadullinen tutkimus* Pertti Alasuutari (1999) kiinnittää huomiota erityisesti teemahaastattelujen metodiseen ongelmaan, eli tulkinnallisuuteen. Jos ajatellaan esimerkiksi teemahaastatteluun perustuvia tutkimuksia, voidaan sanoa, että yksilö ei vastaa ensimmäiseenkin kysymykseen pyrkimättä edes jonkinlaiseen summittaiseen käsitykseen siitä, mihin kysymyksillä pyritään tai siitä, mitä tutkimus oikeastaan käsittelee, ja mitkä asiat ovat niin muodoin kysymysten taustalla olevan tutkimusaiheen kannalta "oleellisia". Tällaiset tulkintamallit ja tilanteenmäärittelyt orientoivat haastateltavaa, ja tämän näkee erityisen hyvin strukturoimattomassa teemahaastattelussa, jossa haastateltavat päättävät, mitä he haluavat kertoa ja mitä jättää kertomatta. (Alasuutari 1999, 149)

Tulkinnallisuutta ei tietenkään voi olla korostamatta, mutta se ei mielestäni tee teemahaastattelusta laadullisesti huonompaa menetelmää. Eikö tieteessä ja etenkin laadullisessa tutkimuksessa nimenomaan ole kyse jatkuvista tulkinnoista. Ongelma on mielestäni nähtävä laadullisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen välisen vanhan kiistakysymyksen kontekstissa, jossa kummankin suuntauksen edustajat pitävät omaa suuntaustaan toista parempana.

On muistettava, että laadullisen tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat Sarajärven ja Tuomen mukaan haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto (Tuomi & Sarajärvi 2003, 73), joka on pitkälle tulkinnanvaraista. Täytyy kuitenkin samalla muistaa myös se, että Hirsjärven ja Hurmeen sanoin, haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä, selventää ilmausten sanamuotoja ja käydä keskusteluja tiedonantajan kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 75)

Sarajärven ja Tuomen mukaan ongelmat ovat ratkaistavissa riittävällä rahoituksella, haastattelijoiden koulutuksella, kokemuksen tuomalla näkemyksellä jne. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 74)

Laadullista tutkimusta arvostelevat tuskin tyytyvät Sarajärven ja Tuomen ratkaisukeinoihin. Alasuutarin ajatus on, että ihmisiä tulee kuulla, eikä Alasuutari halua kuulemista mitätöidä, mutta toisaalta ei ole olemassa sellaista yliveraista väylää, jonka kautta "totuus" voitaisiin saada selville (Tuomi & Sarajärvi 2003, 75).

Toisin sanoen, olipa tutkimus luonteeltaan määrällistä tai laadullista emme pääse kiinni lopulliseen totuuteen. Ainahan voi tietysti kiistellä siitä, kumpi pääsee lähemmäs. Universaaliin yleistettävyyteen pääseminen tuskin tekee tiedosta "todempaa", "totuudellisempaa" kuin sellaisesta tiedosta, jota laadullinen tutkimus yleensä tuottaa.

2.4 Kaksi toimittajaa ja kouluttaja

Alkuperäinen tarkoitukseni oli tutkielman kattavuuden lisäämiseksi tavoittaa kaksi toimittajaa ja kouluttaja kustakin valtakunnallisesta tv-yhtiöstä, MTV-3:sta, Nelosesta ja Yleisradiosta, mutta onnistuin saamaan vain kahden toimittajan ja kouluttajan haastattelut Yleisradiosta.

Toisessa tavoitteessani, että toimittajat olisivat lehdestä vastikään televisioon siirtyneitä toimittajia, sen sijaan onnistuin. Tämän tavoitteen asetin siksi, että halusin tavoittaa tuoretta näkökulmaa kysymyksiini. Printtimediasta sähköiseen mediaan vastasiirtyneet toimittajat pystyvät sähköisessä mediassa jo työskennelleitä tuoreemmin tuomaan esiin millaisia ongelmia he heille uudessa välineessä tv-toimittajina kohtaavat. Heidän kertomansa mukaan myös työkäytäntöjen erot näyttäytyvät selkeämmin.

Lähestyin haastateltaviani heidän esimiestensä kautta sähköpostitse ja puhelimitse. Kouluttajaan otin yhteyttä suoraan, koska tiesin hänet etukäteen aiemmilta työvuosiltani. Kerroin kullekin tämän tutkielman aiheen sekä

aineistonkeruumenetelmän etukäteen. Haastattelut sain tehtyä aikataulusyistä kesän aikana, yhden kuukaudessa.

Molemmat haastattelemistani toimittajista ovat vastavalmistuneita, ja työskennelleet aiemmin enimmäkseen printtimedioissa, ja siirtyneet hiljan televisiotyöhön YLE:n aamutelevisioon. Haastattelemani kouluttaja on itsekin YLE:n toimittaja, ja ajautunut kouluttajaksi ikään kuin sattuman kautta.

Muistutan, että aineistoa tukevat omat kokemukseni eri toimituksissa työskentelystä. Olen ollut toimittajana sanomalehtien Kalevan, Koillis-Hämeen, Ylä-Kainuun, YLE:n Radio Keski-Suomen, YLE:n Aamu-TV:n, YLE:n TV-Uutisten, YLE:n Uudenmaan uutisten toimituksissa. Lisäksi olen ollut mukana mm. yliopistotelevision opiskelijatuottajana, sekä tiedemaailmaa esittelevän MTV-Akatemia -ohjelmasarjan apulaistuottajana, Ekokunta -juhla-lehden vastaavana päätoimittajana sekä YLE:n Kainuun Radion kirjeenvaihtajana.

Hyödynnän omia kokemuksiani tässä tutkielmassa 1) vertaamalla analyttisesti niitä haastateltavieni kokemuksiin 2) pyrkimällä tuomaan esiin sen millä tavalla tunnen aihepiiriä. TV-toimittajan työkäytäntöjä tarkastelen teemahaastatteluaineiston ja käytännön esimerkkien kautta myöhemmin.

3. LAADULLINEN SISÄLLÖNANALYYSI TUTKIMUSMETODINA

Tieteellisessä tutkimuksessa ensimmäisenä tarkastelun kohteena yleensä on miten siinä esitetyt asiat argumentoidaan. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 21) Tätäkin tutkielmaa tarkastellaan erityisesti pitäen silmällä sitä, kuinka uskottavasti ja pätevästi olen käyttänyt lähdeaineistoa ja keräämiäni dokumentteja.

Tässä tutkielmassa aineiston käsittelyyn pitäisi kiinnittää erityistä huomiota siksi, että haastatteluja on vain kolme. Aineisto on melko suppea, mutta olen yrittänyt ottaa siitä kaiken irti. En pyri tekemään suuria yleistyksiä. Sen sijaan pyrin tarkastelemaan teemani mukaisesti tv-toimittajan työkäytäntöjä yhtenäisesti ja johdonmukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 87)

Sisällönanalyysi on yksi laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmistä. Sisällönanalyysia voi pitää yksittäisenä, melko väljänä metodina. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 93). Sisällön analyysi on siis tavallaan melko vapaamuotoinen, ei tiukoissa kaavoissa pysyttelevä metodi. Kuten ilmenee Timo Laineen esittämästä laadullisen analyysin rungosta, jonka Tuomi ja Sarajärvi ovat muokanneet seuraavaksi kuvaukseltaan samanlaiseksi kuin Laineen alkuperäinen esitys:

1. Päätä mikä tässä aineistossa kiinnostaa ja tee vahva päätös!
- 2.a. Käy läpi aineisto, erota ja merkitse ne asiat, jotka sisältyvät kiinnostukseesi.
- 2.b. Kaikki muu jää pois tästä tutkimuksesta!
- 2.c. Kerää merkityt asiat yhteen ja erikseen muusta aineistosta
3. Luokittele, teemoita tai tyypittele aineisto (tms.).
4. Kirjoita yhteenveto

(Tuomi & Sarajärvi 2003, 93-94)

Laadullista analyysiä määrittää siis melko pitkälle aineiston laatu. Aineiston - minun tapauksessani teemahaastatteluihin - läpikäyminen tuottaa ensi lukemalta esiin näkökohtia, tarjokkaita lähemmän tarkastelun kohteeksi. Eteen tulee yllätyksiä myönteisessä ja kielteisessä merkityksessä. Kohdat, joiden on kuvitellut nousevan kiinnostaviksi saattavatkin olla kaikkea muuta jne. Eteen tulee myös välillä halu palata ajassa taaksepäin ja tehdä lisäkysymyksiä tästä ja tuosta aiheesta. Oppimisen kannalta tämä vaihe on tärkeä. Tutkimuksen ennakkosuunnittelu ja valmistelu näyttävät tässä vaiheessa viimeistään tärkeytensä.

Omassa aineistossani kiinnostavimmiksi kohdiksi nousi kaksi keskeistä teemaa: mitä esteitä tv-toimittajaksi ryhtymisessä voisi olla ja toisaalta, mitä edellytyksiä, ammattivaatimuksia tv-työhön tarvitaan. Molemmat nousivat kiinnostavuudessaan oikeastaan ennakko-odotusten mukaisiksi. Niistä muodostui ikään kuin luonnostaan kaksi pääkategoriaa.

Näiden mukaisesti litteroin aineistoni. Eli etsin aineistosta kaikki ne osat, jotka viittasivat vähänkin mainittuun kahteen pääkategoriaan. Samalla huomasin, että sisällönanalyysin runko hahmottui juuri näistä osista kuin itsestään. Olen hyödyntänyt joitakin merkityksellisiä haastatteluosia tekstin kuvailun apuna.

Luokittelu ja teemoitus nostivat esiin yhtymäkohtia ja keskenään vertailukelpoisia tuloksia - eli samuutta ja erilaisuutta - jotka voi helposti ottaa lähempään tarkasteluun. Teemoitukselle oli periaatteessa jo runko valmiina. Se sama, jonka laadin haastatteluja varten. Analyysiosiossa tätä runkoa ei

kuitenkaan sellaisenaan voinut käyttää, sillä se oli tavallaan liian spesifi ja yksikköjen tai kategorioiden järjestystä oli mietittävä uudelleen. Analyysissä isompien pääluokkien laatiminen oli tarpeen. Tässä auttoi johtolanka eli olennaisen nostaminen esiin tutkimusaineistosta. Analysoin haastatteluja käyttäen sekä induktiivista että deduktiivista logiikkaa lähinnä aineistolähtöisyyteen perustuen.

Valitsin siis analyysiyksiköt tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti poimien yksiköitä sekä mahdollisesti tv-toimittajan työn esteiksi nousevista elementeistä, että ammatillisista vaatimuksista.

Omassa analyysissäni korostuvat merkityskokonaisuuksien esittäminen ja niiden tulkitseminen sekä näiden synteisistä eli merkityskokonaisuuksien arvioinnista. Tässä mielessä työni muistuttaa fenomenologista tulkintaa. Merkityskokonaisuudet olen etsinyt sisäisen yhteenkuuluvaisuuden ja samanlaisuuden perusteella. Samanlaiset merkitykset muodostavat oman kokonaisuutensa, ja siitä erottuvat jäsentyvät muihin kokonaisuuksiin, jotka olen jäsentänyt omiin osioihin.

4. TARKASTELUSSA TV-TOIMITTAJAN TYÖ

Olen jäsentänyt tämän pääluvun pienempiin alalukuihin asettelemalla tv-toimittajan päivän työtehtävät tiettyyn kronologiseen järjestykseen helpottaakseni niiden käsittelemistä käyttäen soveltaen apuna Jorma Miettisen Toimitustyö-kirjassa esiteltyä toimitustyön mallia sekä analyysini jäsenystä. Miettinen jäsentää toimitustyön keskeisimmäksi prosessiksi jutun tekemisen. Sen lähtökohtana on aiheen valinta, idean ja näkökulman sekä painotuksen valitseminen. Tämän jälkeen tulevat aineiston hankinnan suunnittelu, toteutus, ja esteet. Sitten vuorossa on jutun koostaminen, joka sisältää lähdekritiikin, aineiston jäsentelyn, kirjoittamisen, visualisoinnin ja television erityispiirteiden huomioimisen. Viimeiseksi Miettisen jäsenyksessä tulevat jutun hyväksyttäminen, johon liittyvät asiasisältö ja kieliasu sekä jutun ja toimituspolitiikan vastaavuus, jonka katson laskettavaksi sosiaalistumisen käsitteeseen (Miettinen 1984, 33).

Koska nimenomaan tarkastelen television uutistoimittajan työtä, käyn aivan aluksi lyhyesti läpi television uutisten lopputuotteen eli uutislähetysten osat. Uutislähetys on se päämäärä, mitä varten tv:n uutistoimittaja ylipäättään tekee työtään. TV:n uutistoimittajan työn keskeinen tavoite on, että hänen juttunsa ajetaan ulos uutislähetyksessä.

Uutislähetysten selkärangan muodostavat alku- ja lopputunnukset, juonnot, sekä uutistyyppit ja yleensä myös säätiedotus. TV:n uutistoimittajan tehtävä on tuottaa uutistyyppijä, sisältöä uutislähetykseen. Jäsentelyn on tarkoitus helpottaa tv:n uutistoimittajan työn tarkastelua.

4.1. Uutistyyppit

4.1.1 Otsikot

Uutislähetysten aiheet eli otsikot kerrotaan lähetysten alussa. Niissä kuvataan lyhyesti ja ytimekkäästi yleensä päivän kärkiaiheet. Lähetysten juontaja lukee ne juontopaikaltaan ja niiden aikana pyörii kustakin aiheesta video, jossa uutinen esitellään kuvallisesti. Otsikon tulisi houkuttaa katsoja katsomaan uutisjuttu. Otsikkokuvaksi ei pitäisi valita täsmälleen samaa kuvaa, joka on editoitu uutisjuttuun.

4.1.2 Uutissähke

Television uutisten perusmuotona pidetään sähkeutista, jossa tärkein asia on sijoitettu kärkeen, niin sanottuun kattolauseeseen: mitä on tapahtunut, missä ja milloin? (Bruun et al. 1986, 151-152) Sähkeeseen laaditaan yleensä uutista selittävä ja tukeva kuvitus, mutta uutistenlukija voi lukea sähkeen myös ilman kuvaa. Tällöin puhutaan "naamasähkeestä". Näin menetellään usein sellaisissa tapauksissa, kun sähkeeseen ei ole saatavissa kuvaa tai sitä ei ole ehditty hankkia. Sähkeessä voidaan käyttää myös KUMia eli kuvamuistia. Tällöin kuvituksen sijasta näytetään jotain still-kuvaa esimerkiksi karttaa.

4.1.3 Sähkekommentti

Sähkettä voidaan laajentaa sähkekommentiksi lisäämällä sähkeen perään uutista kommentoiva haastatteluosuus joko toimittajan kysymyksellä varustettuna tai ilman sitä. Sähkekommenttia kutsutaan myös nimellä sähkesatanen (Malhotra 2002, 20). Nimi tulee siitä, että sähkeen perässä on sataprosenttinen osuus nauhasta – eli ääni ja kuva. Kommentin esittäjä puhuu ruudussa niin, että kommentin ajan hänen kasvonsa näkyvät. Kommenttia voidaan myös kuvittaa, mutta yleensä vain hyppyskarvit kuvitetaan, eli ne kohdat, joissa kaksi samasta haastattelusta leikattua osaa on liitetty yhteen. Näin kokonaisuudesta saadaan kuvallisesti kauniimpi. Sähkekommentti voidaan tehdä myös puhelimitse, jolloin haastateltavasta esimerkiksi näytetään valokuva.

4.1.4 Uutisraportti

Uutisraportti eli juttu on sähkettä perusteellisempi ja deskriptiivisempi selvitys jostakin uutisoitavasta asiasta. Se on muodoltaan sähkettä väljempi ja voi koostua erilaisista elementeistä. (Bruun et al. 1986, 152) Tavallisesti uutisjutun yhtenä elementtinä on jutun tehneen toimittajan speak-osuudet, eli ne joissa toimittaja on itse äänessä. Jaotus siitä, mitä speakissä toimittaja sanoo, on häilyvä, mutta siinä voidaan esimerkiksi kertoa tiedossa olevat faktat. Käytäntö vaihtelee toimittajasta ja uutisesta riippuen.

Lisäksi uutisraportissa käytetään usein haastatteluja, joiden käyttö myös vaihtelee. Yhden näkemyksen mukaan haastattelut toimivat ikään kuin mausteina jutussa. Ehkä kaikkein yleisimpänä perusteluna käyttää haastattelua pidetään sitä, että siinä sanotaan jotain sellaista, joka antaa lisäarvoa uutisoitavassa asiassa. Käytäntöjä on tässäkin useita, mutta parhaimmillaan haastattelu tukee toimittajan speakiä ja toimittajan speak

haastattelua ja haastattelu vie juttua eteenpäin. Valittavaan haastatteluosuuteen vaikuttaa sen sisältö. Mielenkiintoinen tai kuvaava tai ”hyvin sanottu” haastattelu päättyy todennäköisimmin juttuun. Haastattelu maustaa uutisraporttia.

Television uutisraportin kolmantena oleellisena elementtinä voisi pitää kuvituskuvaa eli kuvatarinaa. Kuva, jolla kuvitetaan juttuja ja sähkeitä. Yleensä kuva liittyy tavalla tai toisella uutisoitavaan aiheeseen. Kuvituskuvia eivät ole sellaiset kuvat, joissa haastateltavat puhuvat omilla kasvoillaan tai joissa toimittaja tekee ns. stand up -osuuden. Uutisesta ja kuvituksesta riippuen kuvateemoja voi olla useampiakin, 2-3 juttua kohden on melko tavanomainen määrä. Uutisjutun kuvituksessa voidaan käyttää myös erilaisia kuvatehosteita, esimerkiksi ristikuvia.

Uutisjutussa voi myös olla graafeja eli graafikon tai mediatoimittajan laatimia graafisia kuvaesityksiä. Lisäksi jutussa voidaan käyttää still-kuvia kuten esimerkiksi karttoja tai valokuvia (Bruun et al. 1986, 216).

Uutisraportti voidaan tehdä myös suorana tapahtumapaikalta ilman ennakkoon käsikirjoitettua tekstiä. Suorassa raportissa toimittaja kuvaa tunnelmia tapahtumapaikalta. Suorassa raportissa voi myös olla aiemmin nauhoitettua kuvituskuvaa tai stillkuvia sekä haastatteluja. Televisiossa käytetään myös suoria puhelinraportteja esimerkiksi silloin, kun kuvayhteys ei ole mahdollinen. Uutisstudiosta voidaan ottaa yhteyttä puhelimitse esimerkiksi tapahtumien keskellä olevaan toimittajaan tai kirjeenvaihtajaan. Haastattelijana toimii useimmiten uutistenlukija. Nykyaikaisen puhelinteknologian ansiosta puhelinyhteys on äänellisesti laadukasta.

Uutisraportissa voi olla myös stand up, eli toimittajan tapahtumapaikalta tekemä osuus, jossa hän esiintyy itse kuvassa kameralle. Näin voidaan korostaa sitä, että toimitus on lähettänyt toimittajansa tapahtumapaikalle hankkimaan tietoja luotettavuuden takaamiseksi. (Bruun et al. 1986, 224)

Uutisjuttua edeltää uutisen juonto, eli uutistenlukijan lukema johdanto uutisraporttiin. Yleensä juonnon kirjoittaa jutun tehnyt toimittaja. Tällöin juonto on alustava ehdotus, jota lähetyksen uutistenlukija voi muokata omaan

suuhunsa sopivaksi. (Bruun et al. 1986, 227) Yleensä periaatteena on, että mikäli juontoa oleellisesti muutetaan, siitä kerrotaan jutun toimittajalle ja se hyväksytetään hänellä.

Teknisesti juonto on sähköttä hiukan lyhyempi, mutta sähköteen tavoin sisältää myös ns. kattolauseen, eli kärkilauseen tai -virkkeen, jonka tarkoitus on herättää katsojassa kiinnostus aiheeseen ja johdattaa itse raporttiin. Juonto esittelee jutun. Juonnon ei yleensä tarvitse olla niin informatiivinen kuin sähköteen. Se on myös sähköttä lyhyempi, ja muodoltaan epävirallisempi.

4.1.5 Uutiskommentti

Edellä mainittuja huomattavasti harvinaisempi on uutiskommentti. Uutiskommentissa voidaan tulkita uutisoitua asiaa tai tarkastella sen seurauksia (Bruun & Koskimies & Tervonen 1986, 152). Uutiskommentissa voidaan käyttää asiantuntijaa tai toimittajaa. Usein uutiskommentin antaa esimerkiksi ulkomaankirjeenvaihtaja, joka esittää sen ruudussa omilla kasvoillaan sijaintipaikastaan suorassa lähetyksessä. Tällöin kommentti on toimittajan analyysi uutistapahtumasta.

4.1.6 Uutistausta

Sukua uutiskomentille on uutistausta. Uutistaustoitusta tehdään usein samassa paikassa missä uutiset fyysisesti luetaan. Tällöin uutisen taustoittaja, toimittaja tai asiantuntija kutsutaan studiovieraaksi ja hän istuu uutistenlukijan kanssa saman pöydän ääressä. Uutistausta pyrkii liittämään uutisen laajempiin asiayhteyksiin. (Bruun et al. 1986, 153) Uutistaustoja näkee usein merkittävien tapahtumien yhteydessä.

4.2 TV-työn erityispiirteitä

Toimitustyöllä televisiuutisissa on liki samat tehtävät kuin lehdistössäkin: ajankohtaisen tiedon välitys, vallankäytön valvonta, viihdytys ja opastus sekä tiedottaminen. (Miettinen 1984, 18) Mutta välineenä televisiolla on joitain erityispiirteitä, jotka joista osa poikkeaa enemmän tai vähemmän radiosta. Ero television ja sanomalehden välillä on suurempi.

4.2.1 Juttu

Työpäivä toimituksissa alkaa yleensä aamun kokouksella, jossa analysoidaan edellisen päivän töitä ja suunnitellaan tulevaa päivää ja jaetaan työtehtävät. Aamukokous on myös paikka, jossa voi tuoda omia juttuideoitaan julki. Ellei sellaista ole, toimittaja saa toimeksiannon uutispäälliköltä. (Miettinen 1984, 51) Seuraavaksi aiheelle mietitään näkökulma, ja tässä vaiheessa aiheen käsittelytapa yleensä hahmottuu ainakin väljästi toimittajalle.

Näkökulman valinnan jälkeen työtehtävästä riippuen alkaa yleensä kiireinen aineiston keruu: taustamateriaaliin tutustuminen, puhelujen soittaminen ja tiedon etsiminen internetistä, lehtiarkistoista, sanomalehdistä, aikaisemmista jutuista, sähköpostista, tiedotteista jne. Päivän työtehtävään voi kuulua esimerkiksi jokin tiedotustilaisuus, jolloin aikaa valmistautua on yleensä vähän, sillä usein ne pidetään aamupäivällä tai lounasaikaan.

Yksi keskeisiä juttuaiheen valintaa koskevia kriteereitä television uutisissa on aiheen kuvallisuus. Eli se miten aiheen voi kuvallisesti toteuttaa, vai voiko lainkaan. (Bruun et al. 1984, 211)

4.2.2 Kuvallisuus

Televisiossa uutinen toteutetaan kuvin ja sanoin toisin sanoen televisiouutisten perusmateriaali on elävä kuva. (Bruun et al. 1984, 213) TV-toimittajan on siis aiheen saatuaan alettava miettiä aihetta kuvallisesti. Tv-toimittaja joutuu juttua miettiessään pohtimaan mikä voisi olla sopiva kuvateema aiheesta? Minkä ympärille aiheesta voisi laatia tarinan – jutun? Vai onko teemoja kenties useita? Onko jotain sellaista aiheeseen liittyvää toimintaa, jota voisi mennä kuvaamaan? Kuvateeman valintaan vaikuttavat monet kriteerit lähtien siitä, missä ylipäänsä on mahdollista sen päivän aikana kuvata aiheeseen liittyvää (Miettinen 1984, 93).

Kuvateemaa mietittäessä lähtökohtana voi pitää esimerkiksi sitä, että se tuodaan lähelle katsojaa. Esim. jos EU päättää maataloustuista, kuvateema ei ole EU:n virastorakennus vaan suomalainen maanviljelijä työssään. Mitä päätökset vaikuttavat hänen elämässään? Tässä tapauksessa toimittaja saa kuvateeman lisäksi todennäköisesti maanviljelijän haastattelun, jota voi käyttää jutussa tärkeän näkökannan esittäjänä. Kuvan tarkoitus on havainnollistaa kerrontaa ja antaa lisäinformaatiota asiaan, joko symbolisesti, ikonisesti tai indeksisesti (Huovila 2001, 27 ja 123).

Toisaalta kuvateeman valintaan vaikuttaa sen kiinnostavuus. Kun kilpaillaan katsojista, on otettava huomioon välineen antama mahdollisuus näyttää kuvaa, joka jaksaa kiinnostaa tai parhaassa tapauksessa houkuttelee television ääreen (Miettinen 1984, 56). Kuvapätkät tylsästä tiedotustilaisuudesta saavat helposti katsojan kääntämään kanavaa. Kerron ääripään tapauksen: tein seksuaalisuuteen liittyvästä asiasta uutisen. Aikaa oli käytössä vähän ja aihe kuvallisesti tavattoman haastava, abstrakti. Freekuvaajani ehdotti symbolikuvaa eli lavastettua tilannetta: hänen ystäväpariskuntansa voisi suostua esittelemään paljasta ihoa makuuhuoneeksi lavastetussa studiossa sängyn päällä. Suostuin kokeiluun.

Lavastusta ja valaistusta hiottiin kauemmin kuin osasin kuvitella. Kuvaaja otti useita lähikuvia ja teki kamera-ajoja ja lopputulos nauhalla näytti taiteelliselta. Kuva käytettiin uutisjutussa, jossa lisäksi puhui pari asiantuntijaa. Kuva oli kaikesta huolimatta kuitenkin kaukana itse asiasta ja pomppasi symbolisuudellaan ja toisaalta rohkeudellaan, erilaisuudellaan uutiskuvien massasta esiin. Utiskuvassa lavastettu tilanne ei ole kaikkein käytetyin muoto, sillä autenttisuus on se mihin pyritään (Bruun et al. 1984, 235-236). Joskus esimerkiksi joidenkin tapahtumien tiedottajat ovat innokkaita lavastamaan kaiken alusta loppuun saakka, ymmärtämättä sitä, että uutisjuttu ei ole fiktiota, draamaa.

Kuvitusta haastattelutilanteesta kannattaa myös aina ottaa. Esimerkiksi toimittaja haastattelemassa, luonnekuvia, kuten käsien ristimistä jne. Tämä helpottaa jutun kuvakerronnan koostamista myöhemmin (Miettinen 1984, 123).

Yksi vaihtoehto on käyttää kuvituksessa osin aiemmin kuvattua materiaalia, eli arkistokuvaa. Uutislähetyksen yksi tehtävistä kuitenkin on, että uutinen on uutinen, tuore myös kuviltaan. Arkistokuva on usein käyttökelpoista silloin, kun se kertoo jostain konkreettisesta tapauksesta, joka arkistokuvan avulla palautuu katsojan mieleen ja kytkee menneen nykyisyyteen. Esimerkiksi oikeudenkäyntikuvat.

Arkistokuvien teguttamisesta (TG = Text Generator) eli tekstittämisestä uutislähetyksessä vallitsee käytännössä erilaisia käsityksiä. Yhden periaatteen mukaan "arkistokuvaa" -planssia ei käytetä lainkaan sen vuoksi, että se on informatiivisesti köyhä. Sen sijaan olisi järkevää käyttää tekstiä, mistä tilanteesta kuva on tai milloin se on kuvattu. (Esim. Kerava-Lahti - oikoradalta 24.4.2005 otettua kuvaa, tekstinä tällöin "Kerava-Lahti oikorata huhtikuussa 2005").

Ulkomaan toimituksessa työskentelevällä tv-toimittajalla on käytössään eri kansainvälisten kuvatoimistojen syöttämät feedit eli kuvatarjontaa eri puolilta maapalloa. Kotimaan toimittajalla vastaavaa ei ole vaan hän joutuu suunnittelemaan ja hankkimaan kuvat itse.

Toimittajan täytyy myös tietää, kuinka paljon hän tarvitsee kuva-aineistoa juttuaan varten, käytetäänkö grafiikkaa, still-kuvia, karttoja jne. Grafiikka on oivallinen apuväline esimerkiksi silloin, kun pitää kertoa tarkkoja lukuja, joita on paljon (Huovila 2001, 132).

On miltei mahdotonta arvioida, mikä on sopiva määrä kuvaa juttua kohden, mutta harvoin sitä käytännössä on liikaa. Liian runsas aineisto on kyllä koostamisvaiheessa hankala ja aikaa vievä (Miettinen 1984, 93).

4.2.3 Haastateltava

Heti työpäivän aluksi on myös syytä aloittaa sopivien haastateltavien etsiminen, sillä tv-toimittajan on saatava haastateltavat fyysisesti kameran eteen, puhelimella kiinnisaaminen ei riitä. Usein aikataulujen sovittaminen on vaikeaa. Toimittajan pitää pohtia, mistä lähteistä hän tarvitsemansa tiedot saa (Miettinen 1984, 94).

Jos aikataulut saakin hierottua sopiviksi törmää tv-toimittaja helposti ongelmaan, jota lehtitoimittajalla ei ole siinä mielessä kuin tv-toimittajalla. Kuka tahansa ei kelpaa haastateltavaksi – toisin sanoen haastateltavan valinnassa on noudatettava erilaisia kriteerejä kuin lehtihaastattelussa.

TV-toimittaja arvottaa haastateltavan esiintymistaitoja ja puhetaitoja valitessaan sopivaa henkilöä juttunsa haastateltavaksi. Ei ole harvinaista, että tuntemattomamman tapauksen yhteydessä toimittaja tarkistaa kollegaltaan millainen tämä tai tuo henkilö on puhumaan. Harva tv- tai radiotoimittaja hyväksyy haastateltavakseen epäselvästi mongertavaa puhujaa.

Kyllä sitä huomioidaan...mietitään sitä että...se on etu jos on niinku ilmaisuvalmis, reipas haastateltava, et kyllä sitä huomioidaan. (Vähämaa, haastattelu, toukokuu 2005)

No toivottavaa olis tietenkin, että ois selkee eikä jännittäis kameroita...ja ois suht' koht' vakuuttava, ja puhuis sillai ihan suht' koht' normaalisti eli ei tosi hitaasti tai epäselvästi. (Lönngrén, haastattelu, kesäkuu 2005)

Riina Malhotra arvelee pro gradu -työssään, että moni aloitteleva radio- tai tv-toimittaja on varmasti saanut kollegaltaan neuvon: "Haastattele Virtasen Mattia, se on hyvä suustaan." Jo nyt se, joka sanoo asiansa lyhyesti ja iskevästi pääsee todennäköisemmin ääneen radiossa ja televisiossa kuin pohdiskelevia, pitkiä ja monimutkaisia lauseita käyttävä haastateltava. (Malhotra 2002, 66-67)

Kun sopiva haastateltava on löytynyt, tv-toimittaja tekee - mikäli vain aikaa on - esihaastattelut puhelimitse eli valmistautuu haastatteluun. Toisin sanoen hän puhelinhaastattelussa kysyy jo ne kysymykset, jotka on tarkoitus kysyä vasta kuvaamisen yhteydessä. Haastattelun kulku on syytä kirjata ylös. Näin toimittajalla on jo käytössään osa käsikirjoitusta ja muistissa se mitä kukakin haastateltava on sanomassa.

Haastattelutilannetta helpottaa käytännössä suunnattomasti se, jos on ollut mahdollisuus tehdä hyvin haastattelun esityöt. Haastatteluja on pohjustettava myös tehokkuuden nimissä ja ajankäytön maksimoimiseksi. Varsinaisessa haastattelutilanteessa ei yleensä ole mahdollista enää miettiä kysymyksiä tai näkökulmaa, vaan kaiken pitää olla selvillä - siis jo se, mitä haastateltava kohta nauhalle sanoo. Tämä auttaa toimittajan työnsä hallitsemista sekä antaa mahdollisuuden syventävien kysymysten esittämiseen kuvaustilanteessa. Toimittajalla on jo jutun teon alkuvaiheessa oltava käsitys siitä, millainen hänen jutustaan tulee, mikä on tarinan (jutun) kulku pääpiirteittäin.

Haastateltavan puhetaidot ja esiintymistaidot eivät ole ainoita valintaan vaikuttavia kriteereitä. On tärkeää löytää jutun kannalta parhaat haastateltavat journalistisen sisällön, luotettavuuden ja myös uskottavuuden säilyttämiseksi. On pystyttävä perustelemaan katsojille, miksi juuri tätä tai tuota henkilöä on haastateltu. On myös muistettava lähdekritiikki.

Asiantuntijoita on monessa tasossa. Herkman määrittelee tämän kirjassaan Audiovisuaalinen mediakulttuuri (2001) kertojahierarkiaksi. Haastateltavien valinnan pintaongelma on siis mistä organisaatioista tai intressiryhmistä haastateltavat valitaan (Miettinen 1984, 107). Kodinkonekaupan myyjä on asiantuntija myyntityössä, kohtaamisessa asiakkaan kanssa. Kaupan omistaja on asiantuntija pienyrittämisessä - kauppaketjun omistaja kauppaketjujen liiketoimessa, kaupan liiton puheenjohtaja Suomen kodinkonekaupassa jne.

Muistan kuinka kerran olin tehnyt uutisjutun autoveron harmonisoinnista EU-Suomessa. Toimituksen aamupalaverissa analysoitiin edellisen illan päälähetystä, missä juttuni oli tullut ulos. Silloinen esimieheni esitti vastalauseen siitä, että jutussa oli esitetty asianajaja asiantuntijana. Hän ihmetteli millä perusteella olin tällaiseen ratkaisuun päätenyt. Miksi asianajaja, miksi ei esimerkiksi varatuomari tai joku korkeammin koulutettu oikeusoppinut? Kyseinen asianajaja oli kuitenkin autoveroasioissa hyvin aktiivinen. Hänellä oli silloin useita ennakkotapausjuttuja vireillä Euroopan Unionin tuomioistuimessa ja hän oli mielestäni paras mahdollinen asiantuntija kyseissä uutisissa. Haastateltavan valinnan pitää olla perusteltu, toisin sanoen, kuka tuntee parhaiten mitkäkin asiat (Miettinen 1984, 107). Uutisissakin asiat joudutaan usein personifioimaan, eli esittämään henkilöiden - melko usein viranomaisten - kautta (Herkman 2001, 107)

4.2.4 Haastattelutilanne

Haastattelu on toimittajan keskeinen tiedonhankintakeino. (Miettinen 1984, 106) Luottamus kaikkien haastattelutilanteessa mukana olevien välillä on tärkeää. Haastateltavan on kyettävä luottamaan siihen, että hän on tekemisissä ammattilaisten kanssa, jotta hän pystyy avautumaan ja kertomaan sen mitä häneltä ollaan kysymässä (Miettinen 1984, 97). Haastattelutilanne on arka pienellekin epäluottamukselle. Jos kuvaajan ja toimittajan välillä näyttää

olevan toraa, voi haastateltava säikähtää ja mennä lukkoon. Jos haastateltava saa toimittaja-kuvaaja -kaksikosta epäammattimaisen kuvan hän saattaa tulla varovaiseksi siinä mitä sanoo, sillä hän saattaa alkaa pelätä, että hänen sanojaan, haastatteluaan käytetään väärin tai ainakaan ei käytetä niin kuin on totuttu - asiallisesti näkemään (esimerkiksi uutisissa). Kukapa meistä haluaisi antaa haastattelua, jos emme tiedä, miten ja missä yhteydessä sanomisiamme näytetään, ja onko niihin lisätty jotain tai poistettu tai muutettu niin, että teemme itsemme naurunalaisiksi?

Siksi haastateltavaa pitäisi pystyä "lämmittämään" riippuen siitä, onko kysymyksessä esiintymisen ammattilainen, esimerkiksi poliitikko, vai bussia odottava kadunkulkija. Alkulämmittely, eli jutustelu haastateltavan kanssa on tärkeää myös siksi, että kuvaaja ehtii laittaa kalustonsa toimintavalmiiksi. Haastateltava saattaa kokea kiusalliseksi tilanteen, jossa hän seisoo kameran edessä eikä tiedä kuvataanko jo, tai mitä seuraavaksi tapahtuu. Kuvauksen odottaminen on kiusallista myös toimittajalle ja kuvaajalle. Kuvaajalla on usein kiire asettaa kaikki kuvaustilannetta varten valmiiksi.

On loppujen lopuksi toimittajankin etu, että kamera on juuri siinä missä pitää, se on suorassa, valkotasapainon ottamiselle on aikaa, valaistus on oikea, haastateltava seisoo siinä missä pitää, haastateltavan tausta on mietitty, ääni menee säröttömästi nauhalle eikä haastateltava ole kipsissä.

Haastateltavan alkulämmittelykään ei aina auta. Joskus haastateltava saattaa keksiä, että jutustelun tarkoitus on karkottaa jännitys ja tästä saattaa seurata entistä vakavampi ramppikuume. Toisaalta, melkein poikkeuksetta parhaimmat vastaukset saa juuri silloin kun kamera ei pyöri. Joskus haastateltavaa on hämättävä, niin ettei hän tiedä missä vaiheessa kamera on pantu pyörimään. Usein kaikkein makeimmat vastaukset irtoavat siinä vaiheessa, kun kamera mies on irrotanut maikin johdon ja nostaa kameraa pois jalustaltaan. Tässä vaiheessa on melko vaikeaa enää pyytää "vielä yhtä kysymystä nauhalle." Jos kyse on "timantista" ehkä syytä kuitenkin olisi yrittää saada kommentti nauhalle. Sekin on melko yleistä, että vaikka kameran vielä laittaisi takaisin jalustalle ja maikin johdon kiinni ja kuvaisi sen

timanttivastauksen, haastateltava ei suostu sanomaan asiaa samalla tavalla nauhalle kuin sanoi sen silloin kun ei kuvattu. Jonkinlainen pääsääntö on se, että suuri osa rohkeudesta karisee siinä vaiheessa kun kameran punainen nauhoituksesta kertova valo syttyy. Paitsi kun kyse on vaikkapa poliitikoista, jotka kokemukseni mukaan mielellään hiukan provosoivat haastattelutilanteessa.

Joskus törmää sellaiseenkin tilanteeseen, että itsevarmalta ja vaikutusvaltaiselta tuntunut haastateltava alkaa pelätä heti, kun nauhuri käynnistyy. Varsin tunnetutkin henkilöt saattavat mikrofonin nähdessään mennä kipsiin. Puhumattakaan televisiokameroista. (Bruun et. al 1986, 143)

Olisi tärkeää, että ainakaan tv-toimittaja ei liiemmin jännittäisi kameraa tai mikrofontia. Hänen tulisi työnsä tähden hallita kuvaustilanne niin, että haastattelun substanssi tai hänen huomiointikykynsä eivät kärsisi. Haastattelutilanteessa toimittajan täytyy pystyä terävästi reagoimaan haastateltavan vastauksiin. Toimittajan on seurattava haastateltavan vastauksia, jolloin erittäin usein vastaukset antavat aiheita lisäkysymysten tekemiseen (Miettinen 1984, 110). Haastateltavaa täytyy kuunnella ja samalla analysoida sanooko hän jotain sellaista, jota voi käyttää jutussa tai irrallisena ns. satasena, eli kommenttina. Vai ovatko hänen käyttämänsä lauserakenteet esimerkiksi niin monimutkaisia, ettei vastauksia vaikeaselkoisuuden vuoksi voi käyttää. Tällaisissa tapauksissa kysymyksiä on muotoiltava uudelleen ja toistettava niin kauan, että haluttu vastaus saadaan ymmärrettävänä ja käyttökelpoisena nauhalle. Televisiohaastattelua ei käytännössä voi uusia siinä mielessä, että järjestäisi koko tilanteen uusiksi myöhemmin. Kuvausten on onnistuttava niin hyvin, että siitä saatu materiaali on mahdollisimman edustavaa ja hyödynnettävissä jutussa. Lehtihaastattelussa pääasia on, että toimittaja saa selvää, mitä haastateltava sanoo (Miettinen 1984, 108).

4.3 TV-työn ryhmätyöllisyys

TV-jutun tekeminen on ryhmätyötä parhaimmillaan usean ammattilaisen välillä: jutun tekoon voivat osallistua kuvaaja, äänittäjä, editoija (leikkaaja), mediatoimittaja, informaatikko, kuvatoimittaja, kuvaussihteeri tai ohjaaja, graafikko, uutispäällikkö, uutistuottaja ja toimitussihteeri.

Joutuu tai pääsee tekemään yhteistyötä niin monen ihmisen kanssa, et kun lehtityö on kuitenkin lopulta aika yksinäistä. Tai ehkä uutispäällikön ja kuvaajan kanssa vähän jotain kommunikoidaan, mut pääosin yksin, niin tääl sit niin moni on tekemässä sitä yhtä uutisjuttua. (Lönnngren, haastattelu, kesäkuu 2005)

Haastattelemieni toimittajien mielestä leikkaaja ja ohjaaja ovat tv:n teknisistä ammattiryhmistä tärkeitä ammattilaisia.

R.M.: Millaista yhteistyötä teet televisioalan muiden ammattiryhmien kanssa?

”No joo, siis totta kai leikkaajien ja ohjaajien, siis nää on hirveän oleellisia hahmoja...että siis, nehän on sen alan ammattilaisia kuvankäsittelyyn. Ne haltsaa sen tekniikan, se on niinku sitä. Jututhan leikataan niin sanottujen leikkaajien, editoijien kanssa, et se on niinku päivittäistä yhteistyötä niitten kanssa.” (Vähämaa, haastattelu, toukokuu 2005)

”No joo, päivittäin kyllä joo, leikkaajien kanssa, ja ohjaajien kanssa tietenkin – varsinkin aamutelkan puolella. No lähinnä sitä, et ohjaaja huolii ne [jutut] viime kädessä, eli pistää niihin tekstit, teguttaa ne, eli ne tittelitekstit laittaa...niin sit tota neuvotellaan ja vähän yleensä siitä ulkoasusta, ja varsinkin jos on ongelmia niin sit ohjaajien kans ollaan paljon tekemisissä, mut tosiaan leikkaajien kaa, ne on tällasia mediatoimittajia...” (Lönnngren, haastattelu, kesäkuu 2005)

Koska tv-jutun tekeminen on ryhmätyötä, on tärkeää, että kaikki työryhmän jäsenet hoitavat ”oman tonttinsa” ja luottamus tekijöiden kesken on kunnossa. Koska tv-jutun tekeminen on ryhmätyötä, on tärkeää, että kaikilla työryhmän jäsenillä on riittävät ryhmätyötaidot.

Olin kerran kiireisellä keikalla eräällä kuntosalilla. Piti saada kommentti vilkkaana vellovaan hormonikeskusteluun. Saavuimme kuvauspaikalle ja hain haastateltavan luoksemme. Kuvaajana oli monissa liemissä keitetty ammattilainen. Sen kummempia alustamatta panimme nauhoituksen päälle ja aloin tehdä haastattelua. En saanut mielestäni haastateltavastani irti sitä mitä olisin halunnut, joten jouduin tekemään lisäkysymyksiä, ja muotoilemaan uudestaan ja palaamaan alkuun. Haastattelu venyi ja venyi. Kuvaajan pinna katkesi. Hän kirosi raskaasti, laski kameran olaltaan ja murisi syyttävästi. Haastattelun tunnelma oli pilalla ja yritys jatkaa tuhoon tuomittu.

Ryhmätyöllisyys vaikuttaa päivän työkäytäntöihin monella tavalla. Mukaan tulee helposti monenlaista organisointia, jolta printtipuolella välttyy, kun pitää sopia kuvausryhmät jne. Näyttäisi, että tv-työ on myös suunnitelmallisempaa.

On paljon riippuvaisempi muista tahoista. Lehtityössä voit mennä ite, sä tiät suurinpiirtein kauanko sulla menee ku sä hankit tiedon jostain aiheesta, ja kirjoitat sen. Se on vapaampaa, toimittajan työn kannalta. Televisiotyössä yleensä joutuu paljon organisoimaan sitä aikataulua, kuvaajat, kuvat, kuvausryhmät, leikkaajat, leikkausajat. Että se kokonaisuus on suunnitelmallisempaa tässä mielessä. (Vähämaa, haastattelu, toukokuu 2005)

Tarkastelen seuraavaksi muutamia keskeisiä tv-työn toimijoita hiukan tarkemmin, eli tv-alan eri ammattiryhmiä ja heidän osuuttaan tv:n uutistuotannossa.

4.3.1 Äänittäjä

Aikoinaan tv-uutiset käyttivät paljonkin kuvausryhmiä, joihin kuului kuvaajan vähintään myös äänittäjä. Nykyään äänittäjiä uutistuotannossa käytetään suhteellisen vähän. Äänittäjä on ammattinimikkeensä mukaisesti äänitekniikan asiantuntija. Äänittäjän vastuulla on se, että äänen kannalta

tarpeelliset seikat (taustamelun minimointi ym.) tulee huomioiduksi ja nauhoitettu ääni on mahdollisimman hyvälaatuista. Äänittäjän mukana ollessa toimittaja vapautui mikrofonin pitelemisestä ja pystyi tältäkin osin keskittymään pelkästään haastatteluun. Kun äänittäjä ei ole mukana tuotannossa, on osa äänittäjän ammattitaitovaatimuksista siirretty toimittajalle ja kuvaajalle. Laadukasta tv-tuotantoa myös äänellisesti kyetäkseen toimittajan on tiedettävä jotain siis myös äänitekniikasta.

Mikrofoni ei toimi kuten ihmisen korva, se ei nappaa ääniä samalla tavalla ja erottele niitä. (Kujala et al. 1999, 168) Niinkin yksinkertaiselta kuulostava asia kuin mikrofonin piteleminen voi taitamattomissa käsissä tuottaa kelvotonta ääntä, mikäli ei olla tarkkana. Mikrofonit ovat herkkiä ottamaan häiriöitä, esimerkiksi soivista kännyköistä, ja muista ulkoisista häiriötekijöistä. Jos mikrofontia pitelevät sormet liikkuvat syntyy narisevia ääniä tai jos johdon liitin liikkuu saattaa ääni pätkiä ja säröillä. (Kujala et al. 1999, 169) Mikrofonti saattaa poimia myös ns. paukkuvat konsonantit tai puhujan suhahtelevat ässät. Taustalla kumiseva musiikki tai äänensorina vastaavasti saattaa pilata koko äänityksen. Mikrofonti poimii erityisen tehokkaasti hälyääniä ja vieläpä voimistaa niitä.

Yleensä toimittajan käyttämät mikrofonit ovat kompromisseja, jotka toimivat monissa olosuhteissa hyvin, mutta eivät missään loistavasti (Kujala et al. 1999, 168). Toimittajan tulisi vähintään tuntea käyttämänsä mikrofonin perusominaisuudet: kuinka lähelle haastateltavaa se pitää viedä, mistä kohtaa se äänen nappaa ja kuinka herkkä se on keräämään hälyääniä tai runkoääniä. (Kujala et al. 1999, 175) Ja mikäli toimittaja on myös kuvaaja, tulisi hänen kyetä säätämään myös oikeat nauhoitusäänentasot.

4.3.2 Kuvaaja

Kuvaaja on käytännössä tv-toimittajan työpäivän työpari. Kuvausryhmän (tai kuvaajan) pitää tietää millaisesta keikasta milläkin kertaa on kysymys.

Toimittajan pitää osata kertoa mahdollisista normaaleista poikkeavista kuvaus- tai ääniolosuhteista. Kuvataanko ulkona vai sisällä, kuinka monta haastateltavaa, tarvitaanko kuvauslupaa, tarvitaanko kamerajalustaa, tarvitaanko lamppuja ja niin edelleen. Toimittajan on myös kerrottava, minkälaista kuvituskuvaakaan hän haluaa, eli millä kuvilla hän on juttunsa ajatellut kuvittaa. Myös erikoistoiveet olisi hyvä esittää juttukeikalle lähettäessä.

”Perusedellytykset sille kuvaamiselle, minkälaisessa olosuhteessa pystyy kuvaamaan, valossa ja mihin kameraa jaksaa ja voi raahata mukana ja...ja...se käytännön toteutuspuoli, et miten...ja sit jos toimittajalla on jotain ideaa siitä, et kuinka se haluaisi et se kuvitetaan se juttu.” (Lönngrén, haastattelu, kesäkuu 2005)

Tärkeintä kuvaajan on tietää mistä jutussa suunnilleen on kysymys, jotta hän pystyy suunnittelemaan oman työnsä. Näin vältetään myös ikäviltä väärinkäsityksiltä (Miettinen 1984, 93). Eräs kuvaaja kertoi kuinka hänen kollegansa totuttuun tapaan oli eräältä toimittajalta kysynyt mitä kuvataan ja toimittaja oli vastannut vain, että ”no en oikein tiedä, ota nyt jotain kuvaa vaan”. Kun toimittaja tarinan mukaan palasi toimitukseen ja alkoi katsella kuvattua materiaalia, hän löysi kasetillisen kuvaa pistorasiasta. Jos kuvaajan ja toimittajan yhteistyö kangertelee, se näkyy lopputuloksessa, itse jutussa.

”Kaikkein tärkeintä on, että se kuva tukee sitä niinku sisältöä, sen jutun sanomaa...et, se kertoo, parhaimmillaan täydentää sitä [juttua], että siinä on ikään kuin oma tarinansa...et se kuvakin viestii jo jotain siitä aiheesta.” (Vähämaa, haastattelu, toukokuu 2005)

Muistan erään juhlatilaisuuden, jossa tarkoitus oli tehdä juttua. Saavuimme hiukan myöhässä paikalle ja sen vuoksi evästin kuvaajaa, että heti kun pääsemme sisälle, hän voisi alkaa saman tien kuvata. Mutta kun astuimme juhlasaliin, kuvaaja laski kameransa lattialle seinän viereen ja säntäsi

kahvipöytään. Juhlapuhuja jäi kuvaamatta ja tilannekuvat juhlatilaisuudet puuttuivat jutusta.

Kuvituskuvan määrän riittävyyden ymmärtää parhaiten siinä vaiheessa, kun on leikkaamassa juttuaan editissä, deadline lähestyy ja kaikki käytettävissä olevat kuvat eli ”käyttikset” on jo kertaalleen leikattu juttuun ja siinä on silti 20 sekunnin ”musta aukko”. Toimittaja saa tässä vaiheessa syyt niskoilleen, vaikka kuvaaja onkin se joka on jättänyt työnsä puolitiehen. Periaatteessa toimittaja on vastuussa siitä, että kaikki ainekset juttuun on koossa editointivaiheessa kuvasi hän itse tai ei. Samalla tavoin toimittaja on vastuussa käytännössä siitä, että uutisissa tai kanavalla mihin juttuaan tekee, juttu on sen näköinen kuin esimiesporras, eli lähinnä uutispäällikkö sen odottaa olevan, myös sisällöllisesti. Jos ulostulevassa jutussa on äänet pielessä, on toimittaja se, jonka puoleen ensimmäiseksi käännytään, vaikka äänittäjä onkin tehnyt työnsä ammattitaidottomasti.

Sanan ja kuvan tulee elää yhdessä. Tätä parhaiten edistää toimittajan ja kuvaajan tiivis yhteistyö. (Miettinen 1984, 95) Jos jutussa olevissa tekstityksissä on jotain huomautettavaa, on toimittaja jälleen se, jolle huomautetaan, vaikka graafikko onkin vain tehnyt työnsä huolimattomasti.

Toimittaja vastaa työstään eli jutustaan ensi kädessä esimiehelleen eli uutispäällikölle. Toimittajan on myös tiedostettava vastuunsa muille, ylemmille esimiehilleen vaikka hän on suoranaisesti vastuussa lähimmälle esimiehelleen. Ja tietenkin yleisölleen, katsojille.

Toimittaja voi nykyään myös itse joutua kuvaamaan juttunsa. Näin esimerkiksi YLE:n Uudenmaan uutisissa, jossa itse tätä kirjoitettaessa työskentelen. Näin ollen toimittajan täytyy hallita myös perinteisesti kuvaajalle tyypilliset ammattitaidolliset asiat, kuten kuvauspaikan tai -paikkojen valinnat, kuvakulmat, kuvakoot, tilanneherkkyys, visualisointi jne. Lisäksi tietysti täytyy osata käyttää kameraa teknisesti.

4.3.3 Leikkaaja

Uudessa tuotantokulttuurissa vastuullisuuskysymys on uudella tavalla noussut esiin. YLE on rekrytoinut etenkin maakunnallisten uutistensa toimituksiin mediatoimittajia, jotka vähän asemapaikasta ja juttuaiheesta riippuen osallistuvat myös sisällön tuotantoon. Usein tällaisissa toimituksissa mediatoimittajat myös ajan säästämiseksi leikkaavat jutut itsenäisesti, vaikka ne olisi kuvattu yhteistyössä toimittajan kanssa. Kun toimittaja poistuu editistä, hän siis siirtää vastuun mediatoimittajalle niin kauaksi aikaa kuin hän on poissa monitoreiden äärestä. Kun mediatoimittaja leikkaa jutun mieleisekseen, kumpi on vastuussa siitä mitä tulee ulos, mediatoimittaja vai jutun toimittaja? Sama kysymys nousee esiin tilanteessa, jossa toisen toimittajan tekemästä valmiista jutusta editoidaan uusi versio. Kumpi toimittaja on vastuussa jälkimmäisestä versiosta? Kysymys on ehkä hieman helpompi kuin edellinen. Vaikeita ovat kuitenkin kumpikin. Vastausta voi hakea toimittajan perustyön luonteesta. Toimittaja toimittaa aineiston, käsittelee sen journalistisesti näkemyksensä mukaiseksi. Hän voi valita juttuunsa haluamansa kuvat, kuvatehosteet, graafit, käyttämänsä äänet, äänitehosteet, haastattelut sekä muun käytössä olevan informaation. Perinteisesti toimittaja on ollut vastuussa tekemästään jutusta, mutta nyt tässä on nähtävissä muutos, jonka päämäärä ei liene vielä selvillä.

Käytännössä myös uudessa tuotantokulttuurissa edelleen käytetään kuvaajien lisäksi myös leikkaajia. Jos ammattilainen leikkaa, pitääkö toimittajan sitten tietää asiasta yhtään mitään?

”Hyvin leikattu juttu on semmoinen, että siinä on tietynlainen rytm...et siinä on tietynlainen draaman kaari mukana. Et se on aluksi kohtuullisen helppo, semmonen, et pääsee teemaan mukaan, kuvakerronta etenee siinä suht helpolla tasolla. Et siinä säilyy semmonen tietty kiinnostavuus kautta linjan. Leikkaamalla siihen pystyy

vaikuttamaan...kuvien kautta rytmittämällä sitä, et siinä on myös niinku riittävästi taukoa ja se ei oo vielä täyteen ahdettu.” (Vähämaa, haastattelu, toukokuu 2005)

YLE antaa toimittajilleen haastattelujeni mukaan myös perehdytystä leikkaamisessa – melko ylimalkaista tosin:

R.M.: Mihin asioihin siinä koulutuksessa kiinnitettiin huomiota?

”Siihen, että nimenomaan kuva ja teksti kulkis käsi kädessä. Ja sitten ihan se semmonen perusasia, että paljonko sitä kuvaa pitää olla, ja jotain teknisiä seikkoja. Ja sitten vähän siihen, että miten pitkiä kuvia niinku voi näyttää suurin piirtein...ja sitten mistä kuvan voi alottaa ja mistä sen voi lopettaa.” (Vähämaa, haastattelu, toukokuu 2005)

”Joo täällon semmosta newscutter-koulutusta, ja sitten yliopistolla on pikkasen.” (Lönngrén, haastattelu, kesäkuu 2005)

R.M. Missä toivoisit, että saisit lisäkoulutusta?

”Laitteiden käytössä ja sitten myös niistä kuvista...että millaisia kuvia pystyy yhdistelee ja mitä kaikkea kikkailuja voi tehdä.” (Lönngrén, haastattelu, kesäkuu 2005)

Koulutuksen tarve korostuu, jos toimittaja joutuu toistuvasti itse leikkaamaan juttunsa. Perinteisessä tuotantomallissa toimittajan ei tarvinnut leikata juttuaan itse lainkaan. Käytännössä riitti, että ehdotti leikkaajalle sopivaa aloituskuvaa ja tarjosi ideaa myös jutun loppukuvaksi. Ja sitten jutun edetessä hyväksyi tai hylkäsi leikkaajan ehdotukset perustuen lähinnä siihen, mikä ”näytti” hyvältä tai huonolta.

Uudenaikaisessa tuotantokulttuurissa (esim. Uudenmaan uutisissa lähes poikkeuksetta) toimittajan on osattava leikata juttunsa itse. Tällöin toimittajan on hallittava ne ammattitaidolliset vaatimukset, jotka perinteisesti on hallinnut leikkaaja. Mikä kuvakokoa vaihdettaessa esimerkiksi on sopiva siirtymä. Sopiiko puolikuva kokokuvaan jne. (Miettinen 1984, 121) Kuvakerronta, visualisointi, kuvatehosteet ym. on myös tällöin tarpeen tietää.

Uutisjutun tulisi kuvallisesti kyetä kantamaan läpi koko jutun, eli sen on säilytettävä mielenkiintoisuutensa. Hyvän videon lähtökohtana on sommitelma ja kuvan dynaamisuus, eli kuvissa on jännite (Huovila 2001, 116). Käytännössä uskoakseni on toimittajan omasta harrastuneisuudesta ja vihkiytymisestäään asiaan kiinni se, kuinka taitava leikkaaja hänestä tulee.

4.3.3 Toimittaja

Haastattelemini toimittajien mukaan tv-toimittaja tarvitsee työssään televisioesiintyjänä esiintymistaitoja lehtitoimittajaa enemmän:

...[on] hyvä tiedostaa, et miltä se sitten näyttää siinä lopputuloksessa. (Lönngren, haastattelu, kesäkuu 2005)

Tärkeää mielestäni on myös, miltä kuulostaa lopputuloksessa. On rasittavaa, jos editointipöydän ääressä joutuu tuskailemaan omien epäselvien kysymysten kanssa, kuinka ne saisi pois tai kuinka niistä saisi ns. käyttistä eli käyttökelpoisia. Haastateltavani korostavat kahta ominaisuutta, selkeyttä ja reippautta:

Lehtityössä ei esiintymiskyvyllä ja -varmuudella oo niin paljon merkitystä. Mä ajattelisin sen niin, että se tarvittava esiintymiskyky ois sitä, että se edesauttaa sen työn tekemistä työvälineenä... et saada se tieto mitä halutaan ja se saada viestittyä selkeesti. Ehkä se on semmoista tietynlaista reippautta ja selkää ilmaisua käytännössä. (Vähämaa, haastattelu, toukokuu 2005)

...selkee ja reipas... (Lönngren, haastattelu, kesäkuu 2005)

Selkeys ja reippaus ovat äänenkäyttöä ja esiintymistä televisiossa ja radiossa hallitsevia ominaisuuksia myös alan kirjallisuudessa. Esko Vierikko määrittää kirjassaan Teeveestä tuttu (1985) terveen äänen seuraavanlaiseksi: miellyttävä

laatu, suu- ja nenäresonanssin sopiva tasapaino, tarkoituksenmukainen voimakkuus, ja ikään, kokoon ja sukupuoleen sopiva korkeus. Puhenopeuden pitäisi olla sellainen, ettei se häiritse näitä tehokkaalle puheviestinnälle olennaisia äänen ominaisuuksia. Lisäksi tulevat yleiskielen normien mukaiset äänteet ja helposti ymmärrettävä selkeä puhe. (Vierikko 1985, 64) Vierikko on mielestäni kyennyt määrittelemään melko puhtaasti ja toisaalta kiihottomasti sen, mitä voisi odottaa tv- tai radiotoimittajan äänenkäytöltä. Haastatteleman toimittaja kiteyttää asian näin:

...Se on riittävän yksinkertaista ja rauhallista, jotta sen voi ymmärtää. Toisaalta siinä on semmosia kiinnostavia elementtejä, kielellistä rikkautta mukana. (Vähämaa, haastattelu, toukokuu 2005)

Toisin kuin vanhassa Yleisradion ohjelmatoiminnan säännöstössä esimerkiksi vuodelta 1980, ei Yle nykyään enää tänä keväänä ilmestyneessä ohjelmatoiminnan säännöstössä määrittele toimittajien tai haastateltavien käyttämää kieltä kuten ennen. YLE:n vaatimukset tv-toimittajan osalta puhunnassa ja kielenkäytössä ovat siis vähentyneet oleellisesti. Periaatteessa puhevikainen on yhtä toivottu tv-toimittaja kuin sellainen jolla ei puhevikaa ole. Sama koskee haastateltavia.

Puheilmaisuuksiin kuuluvat myös tehokeinot, muistuttaa Vierikko kirjassaan: tauot, painotukset ja voimakkuuden sekä tempon vaihtelut, sävelkorkeuden muutokset ja lopulta niistä kaikista rakentuva rytmi. (Vierikko 1985, 67) TV-toimittajaa on pidetty myös puheilmaisun ammattilaisena. Mutta onko enää? Yleisradio ei aikoinaan päästänyt ääneen ketään ilman asianmukaista koulutusta ja ohjelmajohdon hyväksyntää. (Vierikko 1985, 69) Nykyään tilanne on toinen. Tällaisista vaatimuksista on ohjelmatoiminnan säännöksissä luovuttu. Ruutuunkin pääsee ilman koulutusta. Esiinnyn itse uutisankkurina ilman erityistä koulutusta, ellei sellaiseksi lasketa kolmea harjoituslukukertaa.

4.4 TV-uutisten toimittaja on tarinankertoja

TV-toimittajan ja lehtitoimittajan työn yksi keskeisin ero on lopputuloksen muoto. Voisi sanoa, että lehtitoimittajalla on tavallaan mahdollisuus ”tyhjentää pajatso” suurella reportaasilla. Eli käyttää paljon palstatilaa siihen mitä sanoo, ja selittää selittämistä päästyäänkin. TV-toimittajaa vastaavassa tilanteessa sitoo joka kerta uutisjutun kesto, joka vaihtelee hyvin vähän, esim. uutisjutussa puolestatoista minuutista kahteen ja puoleen minuuttiin. Sanomalehden jutun keskipituus on 1300 merkkiä, sekunneissa se on keskimäärin 110, eli minuutti viisikymmentä sekuntia (Huovila 2001, 84). Vastaavasti sanomalehdessä on huomattavasti pidempiä juttuja ja tietenkin lyhyempiä. Television uutisjutut vaihtelevat pituudeltaan huomattavasti vähemmän. Maksimipituuden (2 min 30 s) juttuja näkee todella harvoin.

TV-toimittajalla on kuvallisia ja etuja puolellaan: elävä kuva esimerkiksi jostain dramaattisesta tilanteesta voi puhutella monin verroin lehden kuvasarjaa enemmän. (Valokuvaajat voivat olla asiasta eri mieltä.) Elävällä haastattelulla voi myös tavallaan todistaa enemmän kuin painetulla sanalla. Kirjoitetussa haastattelussa on aina mahdollisuus epäillä, että toimittaja on vääristellyt haastateltavan puhetta, kun taas televisiohaastattelussa on mahdollista nähdä puhujan sanovan juuri sen mitä hän sanoo juuri sellaisena kuin hän sen sanoo. Suora lainaus on yksi television ominaisuuksista (Huovila 2001, 105).

Kahden minuutin uutisjutun takana voi ihan yhtälailla olla 12 tunnin työpäivä samoin kuin sanomalehden sivun reportaasilla. Periaatteessa molempien juttujen toimittajilla voi myös olla samanlainen urakka aineiston kokoon keräämisessä. Heillä voi myös olla yhtä laaja aineisto.

”Merkittävin ero on siinä, että televisio ei operoi kuin osittain niillä tiedoilla. Ja loppuosa työstä on sitten vääntää jollain keinoin ne tiedot tarinan muotoon.” (Harri Palmolahti, haastattelu, heinäkuu 2005)

TV-toimittaja on siis tarinankertoja, vai onko? Kiivaassa uutiskilpailussa näkee yhä useammin juttuja, jotka vain kaukaisesti muistuttavat tarinaa, ja ovat tarinoina rikkonaisia.

Yksi näkemys on, että uutisjuttu todella on kokonainen ehjä kertomus, jossa on alku, käsittelyosa ja loppu Aristoteleen Runousopin mukaan (Herkman 2001, 94). Tarina on useimpien audiovisuaalisten esitysten keskeinen muoto. (Herkman 2001, 93) Uutisjuttu tarinana etenee draaman tavoin. (Huovila 2001, 9) Tällaisen jutun kuvatarina on ehjä kokonaisuus alusta loppuun ja muodostaa sekin tarinan tai on osa tarinaa. Jutun kuvitus, ja kirjoitettu teksti eli toimittajan speak (voice-over) kulkevat sulassa sovussa alusta loppuun saakka ja haastattelut tukevat omalta osaltaan tätä kokonaisuutta. Kuvan ja sanan yhteispelillä on ratkaiseva rooli, ja usein kuvakerronnan rooli nähdään kaikkein tärkeimmäksi (Herkman 2001, 101).

Toisenlaistakin käytäntöä näkee: jutun käsikirjoituksen se osuus, jonka toimittaja sanoo, eli speak on lähtökohta, ja itseisarvo, jonka ehdoilla kaikki muu toimii. Tällaisessa jutussa teksti helposti on irrallinen kuvituksesta. Jutun kuvitus on hyvin pirstaleinen, kuvia on tekstin ehdoilla ”liimailtu” eri kuvateemoista tekstin päälle sopivaksi. Tämä on malliesimerkki sellaisesta jutusta, jossa teksti syntyy ensin, ilman kuvaa. Jutusta, joka tavallaan ei kunnioita välinettä, jossa se esitetään. Televisiohan on kuvallinen väline. Ilman kuvaa se olisi radio? Onko siis saman tekevää millaista kuvaa toimittaja tv-juttuunsa leikkaa? Yksinkertaistetaan jälleen: kuinka paljon parempi tarina syntyykään jutusta, jossa on tarkoin harkittu kuvitus verrattuna samaan juttuun ilman kuvallista tarinaa. Televisiossa voidaan hyödyntää näköön ja kuuloon liittyviä keinoja. Ja mikäli puhe ja kuva kilpailevat keskenään, kuva voittaa (Huovila 2001, 27).

Toimittajia kouluttavan Palmolahden mukaan televisiotoimittaja nimenomaan on tarinankertoja, jossa tiedot annetaan vastaanottajalle ikään kuin kaupan päälle - onnistuneesti tai vähemmän onnistuneesti - pienen draaman muodossa:

”...televiotyössä asiat ikään kuin kerrotaan mutkan kautta. Toimittaja ei kerro mitä tietää vaan käyttää niitä tietoja kytkettynä johonkin tarinaan ja yrittää kertoa sen tarinan. Se miten se onnistuu, vaihtelee. Joskus jäädään sille asteelle, että sylkäistään vain ne tiedot suusta, ja joskus saadaan sitten aivan loistavia tarinoita, jotka samalla sitten syöttää katsojallekin ne tiedot.” (Harri Palmolahti, haastattelu, heinäkuu 2005)

Uutisten draamallisuus voidaan nähdä eräänlaisina rakennettuina houkuttimina katsojien kiinnostavuuden herättämiseksi (Herkman 2001, 142). Mutta missä menevät liiallisen draamallisuuden rajat? Muistan erään tapauksen, jossa olin haastattelemassa lapsensa huoltajuuskiistan asianosaista. Hän oli liikuttunut ja itki. Odotin, että liikutus menisi ohi ja vasta sen jälkeen aloimme kuvata. Naapurikanavan kuvaaja ja toimittaja olivat päätyneet toiseen ratkaisuun. Heidän jutussaan samainen henkilö vuodatti kyyneleitä ja kun jutut olivat tulleet ulos, oli uutispäällikkömme kommentti: ”miksi meidän jutussa ei ollut itkua?”

Joka tapauksessa näyttäisi siis siltä, että TV-toimittajan pitää ymmärtää välineensä luonne ja sisäistää se, jotta hän voi hyödyntää sen mahdollisuuksia työssään niin hyvin kuin mahdollista. Välineen luonne säätelee myös vastaanottotapahtumaa, ja television uutistoimittajan pitää tämä mielessään kirjoittaessaan uutista. Toimittajan on luotava tie uutisen sisältöön niin, että se tulee ymmärretyksi, draaman keinoin. Tämän ymmärtäminen on usein juuri se, missä lehtityöstä tuleva eniten tarvitsee tv-toimittajia kouluttavan mukaan oppia:

”Kyllä se on niin kuin dramaturginen ajattelu se mitä täällä nimenomaan koulutetaan. Sitten yksi iso kysymys on löytää oma rooli siinä toimittajuudessa, koska televisiotoimittaja silloinkin, kun ei tällä itseään ruutuun niin kuitenkin joutuu

luomaan yleisölle kuvan persoonallisuudestaan ja se on niin kuin ehkä yksi iso asia.”
(Harri Palmolahti, haastattelu, heinäkuu 2005)

Takavuosina, kun paikallisradiot ilmestyivät suomalaiseseen mediamaailmaan mukaan, alkoi samalla myös ”persoonien” rekrytointi radioammattilaisiksi. Ja se jatkuu edelleenkin. Pestiä ei välttämättä saa ”ammattitaitoisin” toimittaja, vaan persoona. Radiopersona on vahva hyvin useilla eri osa-alueilla, omaa halun oppia jatkuvasti uutta sekä kehittyä tekemisessään. Kujala, Lahti ja Tamminen listaavat kirjassaan Radiotyön perusteet (1999) radiopersonan kahdeksan ominaisuutta: 1) karisma 2) Verbaalinen ja non-verbaalinen viestintä 3) Tilanteiden hallinta 4) yleistieto ja erikoisasantuntemus 5) haastattelutaito 6) rohkeus 7) dramaturgian taju ja 8) elämäkokemus. (Kujala et. al. 1999, 82-83)

Radiopersonallisuuden ominaisuuksista osa on myös selvästi sellaisia, jotka pätevät yleensä toimittajiin. Siis myös tv-toimittajiin. Ruutu esittelee mieluummin persoonia kuin harmaita hiirulaisia, jotka eivät herätä kenessäkään mielenkiintoa, sillä televisio leikkii tunteilla. Toisaalta televisio itse myös luo persoonia. Se tuo henkilöitä katsojan kotiin ja arkeen päivästä toiseen ja rakentaa tuttuutta. Myös uutistoimittaja on persoonallisuus, sanoo Helge Miettunen kirjassaan Radio- ja TV-opin perusteet (1966). Muoti määrää myös tv-esiintyjää, toteaa puolestaan Vierikko kirjassaan. On muistettava kuitenkin, että niin kuin muoti vaihtuu, vaihtuvat myös viestinnän normit, kulttuurikäytännöt eivät ole staattisia vaan dynaamisia. (Vierikko 1985, 111)

4.5 Television uutiskieli

Välineestä johtuen television uutiskieli poikkeaa lehtikielestä. Tarkastelen tässä kappaleessa lyhyesti television uutiskielestä sellaisia näkökohtia, joiden hallinta on tv-työssä tärkeää.

Koska television uutiseen ei voida palata vaan se pitää ymmärtää katsomishetkellä, tekstiin ei pitäisi upottaa vaikeita käsitteitä tai sanoja (Vierikko 1985, 54). Television uutislähetysiltä edellytetään, että yleisö ymmärtää sisällön yhdellä kuulemisella. (Heino 2005, 1) Televisiotoimittaja joutuu yksinkertaistamaan paljon. (Bruun et al. 1984, 215) Saman todistavat myös haastattelemani toimittajat:

”No se vähän riippuu...jos sanomalehdessä kirjoittaa vaik' jotain kolumnii niin totta kai se on erilaista kuin sit uutiskama tv:ssä...lehtiuutinen ja tv-uutinen, no onhan niissä eroa...eli siis lyhyempää ja yksinkertaisempaa, yhen lauseen virkkeitä ja toistavampaa.” (Lönngren, haastattelu, kesäkuu 2005)

Kielen pitäisi noudattaa puhutun, ei kirjoitetun kielen rakennetta. Sen pitäisi olla keskustelevaa dialogia kertojan ja katsojan välillä. Ei monimutkaisia lauserakenteita vaan lyhyitä, selkeitä lauseita. Yhteen lauseeseen ei pitäisi ahtaa liian paljon yksityiskohtaista tietoa, sillä ihminen kuuntelee hitaammin kuin puhuu. (Heino 2005, 1) Sivulauseiden ja lauseenvastikkeiden käyttö ikään kuin sumentaa uutisen sanomaa ja vaikeuttaa sen ymmärrettävyyttä. Television ja radion kieli on puhekielimäisempää kuin lehtikieli ja siten tavallaan suoraviivaisempaa. Televisiokielessä joudutaan tiivistämään ja pureksimaan valmiiksi sanottava asia, summaa haastateltavani:

”On ratkaisevia eroja. Televisiokieli on puhekieltä, eli joutuu miettimään...se on kevyempää, se on, et siinä yhdistellään enemmän niinku semmosia kepeitä kielikuvia ikään kuin raskaisiin asioihin. Taas lehtiteksti...siinä on enemmän mahdollisuuksia käyttää ihan sitä tekstiä sinällään välineenä, kun taas televisioilmaisussa täytyy huomioida se, että se teksti on osa sitä viestiä, eli sitä täytyy värittää ja tulkita osittain jo siihen suuntaan. Et siinä on niinku tää elementti mukana. Se on myös valmiiksi tulkittua, tää on niinku aika tärkeä ero siinä.” (Vähämaa, haastattelu, toukokuu 2005)

Erityistä huomiota tulisi kiinnittää juonnon tai sähkeen ”kattolauseeseen tai -virkkeeseen” eli aloitusvirkkeeseen. Käytännön syistä ja selvyiden lisäämiseksi siitä jätetään pois tarpeettomia määreitä ja liiallisia

yksityiskohtia. Kattolauseesta on käytävä ilmi se mikä uutisessa on oleellista – ei kaikkea sitä, mitä asiasta tiedetään. Kattolause ei saisi sisältää vieraita käsitteitä. Epätietoisuutta tai ymmärrettävyyttä ei saisi siirtää katsojan vastuulle, vaan toimittajan tehtävä on avata uutinen valmiiksi katsojalle. Kärkivirkkeessä on mahdollisimman yksinkertaisesti johdatettava katsoja uuteen asiaan, mitä on tapahtunut tai mistä on kysymys. (Heino 2005, 2-3)

Kun televisio voi parhaimmillaan kertoa tapahtuneesta reaaliajassa, preesens on luontevin aikamuoto. Usein käytetään myös perfektä, kun asia on jo tapahtunut. Perfekti ilmoittaa jotain tapahtuneeksi ja uutinen selittää sitä. Imperfektä käytettäessä on syytä mainita myös ajankohta, milloin esim. jokin asia tapahtui. (Heino 2005, 10)

Television uutiskielessä passiivimuodot pitäisi aina muistaa muuttaa aktiivisiksi, jos vain mahdollista. Passiivi hävittää uutisesta tekijän ja tekee toimijasta kasvottoman. Aktiivimuodossa oleva verbi kertoo asian usein tehokkaimmin (Heino 2005, 12).

Uutisen vastaanottajalla on oikeus tietää kenen mielipiteitä hän katsoo tai kuuntelee. Tästä syystä suoria lainauksia kärkivirkkeessä pitäisi karttaa (Heino 2005, 6-7).

Kirjainlyhenteet pitäisi avata yleisölle, samoin vaikeat sanat, vierasperäiset sanat. Tuntemattomia nimiä pitäisi välttää. Ne menevät katsojalta helposti ohi. (Heino 2005, 5) Paljon numeroita sisältävää sähköttä tai juontoa on vaikea omaksua.

Television kieli on puhuttua kieltä, tästä syystä lauserakenteiden pitäisi noudattaa puhutun kielen rakennetta, joten sivulauseita, vaikeita lauserakenteita, lauseenvastikkeita, määreitä on vältettävä. Avainsana on suoraviivaisuus. Sanajärjestys on sähkeissä ja juonnoissa suora. (Heino 2005, 8) On hyvä mainita sähkeessä tai juonnossa, mistä tieto on peräisin, tai mihin lähteeseen se pohjautuu. Pääsääntöisesti kiistattomien faktojen lähde ei tarvitse erikseen mainita. On parempi mainita lähde liian usein, kuin liian harvoin, jotta kuulija saa itse arvottaa tiedon luotettavuuden. (Heino 2005, 15)

Sanoman perillemenon kannalta tärkeää on siis toisaalta yksinkertaisuus, toisaalta – ehkäpä juuri yksinkertaisuuden vuoksi – selkeys.

R.M.: Millainen on mielestäsi hyvin kirjoitettu tv-juttu?

”Riittävän selkeä, riittävän yksinkertainen, ei tohon oikeastaan voi lisätä...” (Vähämaa, haastattelu, toukokuu 2005)

Hyvä keino puhekielen viimeistelyyn on ääneen lukeminen tai paremminkin puhuminen. (Vierikko 1985, 54) Ääneen lukeminen kannattaa, sillä usein teksti muuttuu jonkin verran sen jälkeen, kun sen on ääneen lukenut ennen nauhoituksia tai ennen ankkurointia. Siitä on helpompi huomata monimutkaiset rakenteet tai esimerkiksi tautologian.

Television uutiskieli poikkeaa monin osin - kuten todettua - lehtikielestä, ja sen kirjoittamisesta on monenlaisia ohjeita ja välineen asettamia vaatimuksia. Nämä vaatimukset realisoituvat vasta käytännön työssä, jolloin toimittaja tulee viimeistään kiinnittäneeksi niihin huomiota.

R.M.: Miten olet opetellut kirjoittamaan televisioon sopivaa kieltä?

”Emmä sitä mitenkään erityisesti oo opetellu. Mä oon tosiaan ollu on linessä töissä, niin siä joutu olee, se on vähän semmost samanlaista sähkökamaa, mitä täällä aika monesti joutuu tekee, ni se on varmaan tullu sitä kautta. No koulussa tietenkä jonkin verran opeteltiin, yliopistolla siis.” (Lönngrén, haastattelu, kesäkuu 2005)

Hyvien uutistekstien kirjoittaminen on taitolaji, jossa harjoitus tekee mestarin. Nykyisenä tehokkuusaikakautena taito kuitenkin karttuu nopeasti, työpäivän aikana esimerkiksi Uudenmaan uutisissa voi joutua kirjoittamaan kymmenenkin sähköttä.

Uutiskieli näyttäisi selkeästi kuuluvan käsitteenä uutisen genrekonventioihin. Uutiskieltä tuottavat toimittajat ja vastaanottajat eli katsojat jakavat genrekonventiossa juuri tähän käsitteeseen kuuluvat

odotukset ja tottumukset ikään kuin julkilausumattomalla, näkymättömällä sopimuksella. (Herkman 2001, 114) Katsojalla on odotuksia uutiskieltä kohtaan ja toimittaja pyrkii vastaamaan odotuksiin.

5. PÄÄTELMÄT

Tutkimuksen kannalta ongelmallista tässä tutkielmassa oli se, että en valmistautunut haastatteluihin riittäväällä huolellisuudella. Oletus, että tiedonhankinnan ammattilaisena toimittaja voi melko pienin ponnistuksin tehdä myös tutkimushaastatteluja oli ainakin omalla kohdallani väärä. Myös lähdekirjallisuuteen tutustuminen ennen haastatteluja olisi voinut olla runsaampaa. Kirjallisuusluettelossa mainittuja lähteitä olisi myös voinut hyödyntää enemmän tässä tutkielmassa, ja näin työhön olisi saanut tuoreempia dokumentteja. Olisi myös ollut toivottavaa, että olisin saanut haastateltavia teemahaastatteluihin myös muilta kanavilta, ja näin aineisto olisi runsaudellaan myös tuonut lisää kiinnostavuutta ja enemmän mahdollisuuksia pohtia tuloksia. Kokonaisuutena tutkielman teko oli kuitenkin erittäin antoisaa ja opettavaista.

Rehelligesti sanottuna, en odottanut, että saisin tässä tutkielmassa tyhjentävän vastauksen kysymykseeni, joka työn taustalla koko ajan kummitteli, eli voiko kenestä tahansa tulla tv-toimittaja.

Näyttäisi kuitenkin siltä, että tv-toimittaminen on työkäytännöiltään varsin erilainen printtitoimittamiseen verrattuna. Sinänsä nuo työkäytännöt ovat opittavissa, joko koulutuksen tai työn kautta. Haastattelemani toimittaja kiteyttää tv-toimittajan ammattitaidolliset vaatimukset painottamalla kuvallisuuden ymmärtämistä, haastattelutaitoja ja nopeutta reagoida:

Ois hyvä tietää ehkä kuvituspuolesta enemmän. Mulle ei ainakaan sitä koulussa hirveesti opetettu. Se ei oo pakko. Mutta se ois hyvä. (Lönngren, haastattelu, kesäkuu 2005)

Siinä täytyy jotenki pysyä rakentaa vielä semmonen kuvallinen draaman kaari. (Vähämaa, haastattelu, toukokuu 2005)

Haastattelutaidot tässä ehkä korostuu vähän enemmän ku lehtipuolella, ku siellä se on vähän hitaampaa ja ku sitä matskuu ei käytetä sit suoraan. (Lönngren, haastattelu, kesäkuu 2005)

...Verbaalinen hahmotuskyky... (Vähämaa, haastattelu, toukokuu 2005)

Nopeus. Lehtipuolellaki nopeus on tarpeellista, mutta ennen kaikkee pitää olla nopeempi ja nopee toimii. (Lönngren, haastattelu, kesäkuu 2005)

Nopea tiedon omaksuminen ja hahmottaminen, se että mikä on oleellista mikä vähemmän oleellista. (Vähämaa, haastattelu, toukokuu 2005)

Molempien vastauksissa korostuu televisiolle välineenä ominaisia piirteitä: televisiojutun muoto ja rajoitettu pituus, kuvallisuus ja tiedon nopea välittäminen.

Olen pohdinnassani voiko kenestä tahansa tulla tv-toimittaja - kysymyksen vastauksen sijaan päätyneet kysymykseen millainen on hyvä tv-toimittaja. Kysymys on jo valmiiksi huonosti aseteltu, sillä tätä kirjoitettaessa näyttää siltä, että ainakin Yleisradiossa television uutistoimittajan ammattikunta on siinä kuin radiotoimittajan ainakin osin häviämässä, ja tilalla on monitekijyys ja monimediaalisuus eli toimittaminen kaikkiin uutisvälineisiin painettuja lukuun ottamatta. Nähtäväksi jää, kouluttautuvatko radiouutistenkin toimittajat tekemään toimituksellista aineistoa ja teknistä tuotantoa myös televisioon, internetiin ja teksti-tv:lle kuten esimerkiksi Uudenmaan uutiset jo tekee.

Erilaisilla organisaatiomuutoksilla ja tehtävämuutoksilla ja työkäytäntömuutoksilla näyttäisi siltä, että Yleisradiossa toimittajan on entistä laajemmin hallittava toimituskenttiä ja välineitä. Näissä uudistuksissa ja muutoksissa on kysyttävä, voiko yksi olla hyvä kaikessa.

Kysymys hyvästä toimittajasta on suhteellisen monimutkainen. Käsityksiä siitä on varmasti monia ja loppujen lopuksi asian ratkaisee työnantaja. Toimittajan näkökulmasta katsottuna asia on tietenkin toinen.

5.1 Hyvä toimittaja

Professori Esko Salminen haastatteli kirjaansa *Oivalentava toimittaja* (1998) tunnettuina pitämiään journalisteja Britanniasta, Saksasta, Ranskasta, Ruotsista ja Suomesta.

Salmisen tutkimuksesta käy ilmi, että toimittajat kouluttautuvat tai kouliutuvat työharjoittelussa. Usein työharjoittelun kautta toimittajuudesta tulee ammatti. Myös opiskelu toimittajakoulussa tai yliopistossa ovat ammattiin johtavia pääväyliä. Itse olen kulkeutunut ammattiini kahta pääväylää: hyvin nuorena toimitusharjoittelun ja myöhemmin yliopiston ja toimitusharjoittelun kautta.

Hyvällä journalistilla pitää olla kyky antaa todellisuudelle kasvot, asioille niiden oikea nimi. Hyvän toimittajan ominaisuuksia on paljon. Esimerkiksi sammumaton tiedonhalu, pohjaton perusuteliaisuus ja nopea äly sekä hyvä kuuntelutaito, avoimuus ja korkea stressinsietokyky. Listaa voi jatkaa: elegantti kirjoitustyyli ja taito tulla toimeen ihmisten kanssa. (Salminen 1998, 18)

Haastateltujen omissa hyvän journalistin ominaisuuksia koskevissa määrittelyissä eniten esiintyvät: uteliaisuus, älyllinen rehellisyys, sammumaton tiedonhalu, hyvä yleissivistys, riippumattomuus kaikista taustaryhmistä ja auktoriteettiuskon puute. Lisäksi on korostettu synnynnäistä verbaalista ja visuaalista lahjakkuutta sekä kykyä oivaltaa mikä

on uutinen ja taitoa kirjoittaa tai esittää se nopeasti sekä elegantisti. (Salminen 1998, 253)

Tiivistetysti sanottuna Salmisen haastattelemat toimittajat kannattavat vahvaa käytännön osaamista ja toimitustyön taitoja sekä kieltenhallintaa. (Salminen 1998, 254)

Tätä tutkielmaa varten tekemissäni haastatteluissa toimittajat tuovat esiin samoja ominaisuuksia kuin Salmisen haastattelemat toimittajat. Molemmat haastateltavistani korostavat nopeutta ja hahmotuskykyä. Hahmotuskyvyllä he tulkintani mukaan tarkoittavat sitä, että toimittaja osaa suhtautua hankkimaansa tietoon analyttisesti ja pystyvät tarkasti poimimaan sieltä oleellisen ja vielä saattamaan sen ymmärrettävään muotoon nopeasti.

"...nopea tiedon omaksuminen ja hahmottaminen, se että mikä on oleellista, mikä vähemmän oleellista. Toisaalta korostuu se, että asiat pystyy pukemaan ehkä vielä yksinkertaisempaan kielelliseen hahmoon kuin lehtityössä." (Vähämaa, haastattelu, toukokuu 2005)

"...tarkka, mut kuitenkin suht' perinpohjainen, nopee..." (Lönnngren, haastattelu, heinäkuu 2005)

Haastattelemani YLE:n kouluttaja puolestaan korostaa vaikeasti mitattavaa synnynäistä lahjakkuutta yhtenä hyvän tv-toimittajan tunnusmerkeistä.

"Ihan samalla tavalla niin ku eri ihmiset osaa kerto eri tavalla tarinoita, niin he osaavat kertoa myös erilailla tarinoita televisiossa. On olemassa armoitettuja tarinankertojia ja on olemassa sellaisia, jotka saa vaivoin tarinan kerrottua – ja kaikkea siltä väliltä. Kyllä siinä lahjakkuusero on. Että televisiossa semmoinen mustan vyön tasoinen kysymys on, että saa oman persoonansa istumaan sellaisen tarinan kertojan rooliin, jota on etsimässä. Ja jotkut löytää sitten sen ikään kuin tän viimeisenkin kulman. Ja jotkut etsii sitä sitten koko ikänsä". (Palmolahti, haastattelu, heinäkuu 2005)

Näkemystä tukee hänen uskoakseni hiukan kärjistetty kommenttinsa alan koulutuksesta: "teoriassa ei ylipäänsä voi oppia mitään...tekemättä tv-juttuja

niitä ei voi oppia. Tää muistuttaa paljon tanssin opiskelua tai uimakoulua. Ei voi ajatella, että perehtymällä vain teoriaan ja pohtimalla tätä asiaa, alkais sitä hallita.”

Salminen keskittyy kirjassaan enemmänkin journalistisiin taitoihin, ei niinkään käytännön työprosesseihin, joten tietoa siitä, miten nämä työprosessit pitäisi ottaa haltuun, hänen haastatteluistaan ei saa. Mutta odotetusti yleensä akateeminen loppututkinto saa – tietojen analysointiin ja yleissivistykseen perustuvaa – kannatusta. Miltä alalta tutkinto on, sillä ei näytä olevan merkitystä (Salminen 1998, 254).

Palmolahden mukaan kysymys on pitkälle siitä, kuinka toimittaja saa ns. laitettua persoonansa peliin. Tämä tarkoittaa tulkintani mukaan sitä, että hyvän toimittajan ominaisuuksiin kuuluu myös se, että ei niin sanotusti jätä katsojaa kylmäksi. Persoonallisuuden esille tuomista tunnutaan korostavan erityisesti sähköisissä medioissa, koska persoonallisen toimittajan uskotaan pitävän kuuntelijat/katselijat kanavalla tai houkuttelevan niitä lisää. Toisaalta joukkoviestimetkin näyttävät viime vuosina saaneen tunteet. Esimerkiksi MTV-3 mainostaa kanavaspotissaan tarjoavansa ”suuria tunteita.” TV-toimittajalla pitää siis olla selkeästi suhde katsojaan, oli se sitten kärjistetysti sanottuna rakkaussuhde, vihasuhde tai viharakkaussuhde.

Palmolahden mukaan televisioon printtimedian puolelta tulevien toimittajien osalta usein joudutaan etsimään juuri se oma persoona ja tyyli, kunkin tapa kertoa tarinaa. Palmolahti puhuu dramaturgisesta ajattelusta eli jonkinlaisesta taidosta tai kyvystä ajatella jokainen uutinen pienenä tarinana, jolla on selkeästi alku, käsittelyosa ja loppu. Tässäkin korostuu sosiaalistumisprosessi, joka pullahtelee aika ajoin esiin esimerkiksi tässä opinnäytetyössä pyöritellyissä teemoissa.

Myös Salmisen mukaan sosiaalistuminen on alalla merkittävä vaikuttaja. Mallia siitä, miten pitäisi tehdä, etsitään usein esikuvista, toisista toimittajista tai esimiehistä. Sellaiset kelpaavat parhaiten luovan toimitustyön opettajaksikin (Salminen 1998, 254). Saman vahvistaa toinen haastattelemistani toimittajista.

...parasta [koulutusta] olisi semmosten ihmisten luento, jotka on tätä [työtä] käytännössä tehneet...että näihin käytännön toteutuksiin....toisaalta, jonkin verran teoreettisempaa tietoa, jotain tutkimustietoa, mitä mulle on tullu vastaan: television yleisötutkimusta, miten mielletään erilaisia juttutyyppejä...sitten taas toimittajantyöhön, yleissivistys on ihan oma lukunsa. (Vähämaa, haastattelu, toukokuu 2005)

Yleisradion kouluttaja kiteyttää ongelman ytimen melko arkisesti, mutta hauskasti:

”Tottakai on olemassa ihmisiä joista ei tuu [tv-toimittajaa] niin kuin kirveelläkään. On olemassa bussikuskeja, joiden ei koskaan olis pitäny ryhtyä bussikuskiksi. Jotka ei opi ajamaan ei kerta kaikkiaan. Mutta se on äärimmäinen vähemmistö. Tää ei oo semmosta salatiedettä, että tää ois jotenkin poikkeuksellisen valikoidun ihmisjoukon etuoikeus oppia tää työ.” (Palmolahti, haastattelu, heinäkuu 2005)

Tutkielmani myötä havaitsin, että vaikka informaatiotulva on kasvanut aina kuuluisaksi tulleeseen ähkyyn asti ja vaikka toimittajan työssäkkin on muuttuvia elementtejä, ovat muutokset esimerkiksi tv-toimittajan työkäytännöissä kuluneina vuosikymmeninä olleet sittenkin suhteellisen pieniä. Joitakin, ennen tärkeinä pidettyjä ammattitaidollisia vaatimuksia ei enää ole, vaan ne näyttävät kadonneen jonnekin, kenties omiin mahdottomuuksiinsa. Arkityötä tehdään edelleen pääosin samoin perustein kuin vaikkapa Miettisen ja Bruunin ja kumppaneiden kirjoissa on ansiokkaasti kuvattu. Äkkipäätä näyttäisi kuitenkin siltä, että toimittajan työmäärä on kasvanut lähetysten myötä sekä sen myötä, että yksi ja sama toimittaja tekee työnsä useampaan välineeseen, mutta myös siksi, että työtehtäviä toisilta ammattiryhmiltä on siirretty toimittajalle. Se, kuinka paljon työmäärä ja uusien työkäytäntöjen hallintavaatimus on kasvanut, onkin sitten asia erikseen.

Osa niistä ammattitaidollisista vaatimuksista, joita lähdin tässä työssä metsästämään, oli muiden muassa juuri niitä kadonneita vaatimuksia. Ammattitaitovaatimukset, joita ennen pidettiin tv-työssä tärkeinä, ei enää näytä olevan. Muutos näyttäisi tapahtuneen jossain 1990-luvulla, koska 80-luvun kirjallisuudesta niitä vielä löytyy, mutta 1990-2000 -lukujen käytännön työelämästä enää ei. Televisioon pääseminen ei enää ole erikoista, kynnys on madaltunut, ja televisiosta on tosi-tv:n myötä viimeistään todella tullut koko kansan esiintymispaikka. Sama näyttäisi koskevan myös toimitustyötä. TV-työlle on käynyt aika pitkälle samalla tavalla kuin radiotyölle. TV-työ oli vielä 90-luvulla harvojen ja valittujen käsissä ja ammatillinen jako selvä. Toimittajat olivat oma ryhmänsä, ja tekniikan osaajat omansa. Tekninen ammattitaito radio-ohjelmien tekemisestä oli vielä 1980-luvulla ennen paikallisradioiden tuloa teknisten ammattiryhmien osaajilla, kunnes se siirrettiin toimittajille. Samoin on käynyt tv:n uutistyydytyksessä. Mielenkiintoinen tässä prosessissa on kysymys siitä, miten on käynyt laadulle, vai onko mitään muutosta ylipäättään tapahtunut. Yleisradion kuuluisasta laadusta, ei ainakaan nykyään liiemmälti enää puhuta.

Entä miten on käynyt tv-toimittajan työlle? Ovatko monimediaaliset monitekijät tyytyväisiä työhönsä, joissa teknisten taitojen vaatimuksia on lisätty samaan aikaan kun työpäivän pituus on pysynyt samana kuin aiemminkin. Onko kuvaamiseen ja muuhun tekniseen tuotantoon keskittyminen jostain pois vai onko se johonkin lisää? Jos se on johonkin lisää, niin mihin? Voiko Mannerheimintiellä räntäsateessa tavaratalosta ulkokuvauksia tekevä toimittaja todeta tyytyväisenä "tämä on juuri sitä mitä olen halunnut aina tehdä, juuri tähän olen pyrkinyt kouluttautumaan, tämä on sitä tv-toimittajuutta, josta olen unelmoinut." Selkeä jatkotutkimuksen paikka.

LÄHTEET

- Alm, A., Junninen, J., Kärkkäinen P., Larma A., Lipponen, T., Selenius M., Sironen H. (1998)** Yleisradion vuosikirja 1998. Yleisradio Oy.
- Bruun, M., Koskimies I., Tervonen I., (1986)** Uutisoppikirja. Helsinki: Tammi.
- Eskola J., Suoranta J., (1999)** Johdatus laadulliseen tutkimukseen. (3. painos.) Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Heino, J., (2005)** Kirjoita hyvä uutissähke! Helsinki: Multiprint Oy.
- Herkman, J., (2001)** Audiovisuaalinen mediakulttuuri. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Hirsjärvi S., Hurme H., (1993)** Teemahaastattelu. (6. painos) Helsinki: Yliopistopaino.
- Hujanen, T., (1991)** "Viestinnän demokratisointi, yleisradiotoiminnan deregulaatio ja paikallisradiot". *Tiedotustutkimus 4/1991*
- Huovila, T., (2001)** Uutinen eri välineissä: GSM-sähkeestä taustajuttuun. Vantaa: Tummavuoren Kirjapaino Oy.
- Kujala, T., Lahti, J., Tamminen, H., (1999)** Radiotyön perusteet – johdatus suoran lähetyksen tekemiseen. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Lönngrén, R., toimittaja, YLE:n Aamu-TV, Helsinki, kesäkuu 2005.**
- Malhotra, R., (2002)** Vauhti Yleisradion televisiouutisissa 1980-2000. Jyväskylän yliopisto: Journalistiikan pro gradu -työ.
- Miettinen, J., (1984)** Toimitustyö. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Oy.
- Miettinen, J., Kalliomäki I., Suominen E., (1981)** Journalistinen työprosessi.
- Miettunen, H., (1966)** Radio- ja TV-oppi. Helsinki: Oy Weilin + Göös Ab.
- Niemi, M., (2005)** YLE:n yleisökertomus 2004. Helsinki.
- Palmolahti, H., kouluttaja, YLE, Helsinki, heinäkuu 2005.**
- Palvelualojen toimialaliitto & Suomen journalistiliitto ry, Yleisradio Oy:n** ohjelmatyöntekijöiden työehtosopimus 16.2.2005 – 30.9.2007.

Pietilä, V., (1996) TV-Uutisista hyvää iltaa. (Toinen painos) Tampere:

Vastapaino.

Pietilä, V., (1976) Sisällön erittely. (Toinen korjattu painos) Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.

Salminen E., (1998) Oivaltava toimittaja. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Ajatus.

Tuomi J., Sarajärvi A. (2003) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi.

Vierikko, E., (1985) Teeveestä tuttu, televisioesiintyjän opas. Helsinki: MTV Oy.

Vähämaa, M., toimittaja, YLE:n Aamu-TV, Helsinki, toukokuu 2005.

YLE, (2005), Ohjelmatoiminnan säännöstö. Helsinki: Erweko Painotuote Oy.

Liitteet

1. Kysymykset toimittajalle

Taustatiedot I

Oma koulutus, työkokemus, milloin aloittanut televisiossa

Millaisia ammattitaidollisia ominaisuuksia televisio-toimittajan pitää hallita?

Millainen on hyvä tv-toimittaja?

Päivittäiset työtehtävät II

Oletko osallistunut uutisdeskin toimintaan?

Oletko tehnyt toimitussihteerin töitä tai vaikuttanut uutisagendaan?

Miten?

Millaista yhteistyötä teet televisioalan muiden ammattiryhmien kanssa?

Mitä mieltä olet televisiotyön päivittäisestä työrytmistä? Poikkeako se lehtityöhön verrattuna? (onko työ kiireellisempää, entä deadlinet)

Millaisia kokemuksia sinulla on lähetysten ulosajosta ja studiotekniikasta?

Juttutyypit III

Mikä seuraavista on vaikein uutismuoto: sähke, juttu, sähkösatunen, sähkökommentti, puhelinraportti, vai suora lähetys, miksi?

Miten valmistaudut suoraan lähetykseen?

Oletko koskaan juontanut? Millaisen koulutuksen juontamiseen olet saanut? Mikä ensimmäisillä kerroilla juontamisessa oli kaikkein vaikeinta? Vieläkö sinulla on ongelmia juontamisessa? Millaisia? Miten selviät niistä?

Kielelliset valmiudet IV

A. Puhuminen

Millaiselta uutistoimittajan äänen täytyy kuulostaa?

Millainen on tv-toimittajan puhetapa?

Oletko saanut puheopetusta? Missä ja millaista?

Oletko koskaan miettinyt, sopiiko äänesi/puhetapasi televisioon? Voiko se mielestäsi olla este television uutistoimittajana työskentelemiselle? Miksi?

B. Kirjoittaminen

Onko televisiotyössä kirjoittamasi/käyttämäsi kieli erilaista kuin sanomalehdessä? Millaisia eroja näet?

Millaisia ominaisuuksia on mielestäsi hyvässä puhutussa kielessä?

Miten olet opetellut kirjoittamaan televisioon sopivaa kieltä? Miten sinua on koulutettu siihen?

Millainen on mielestäsi hyvin kirjoitettu tv-juttu?

Kuvaaminen V

Oletko koskaan kuvannut? Miten sinua koulutettiin siihen? Mitkä olivat suurimmat ongelmat? Miten selvisit niistä? Millainen on tyypillinen juttukeikka? Mitä kuvaamisesta pitää tietää tyypillisellä juttukeikalla?

Millainen on mielestäsi hyvin kuvattu juttu?

Äänenkäsittely VI

Mitä tiedät äänitekniikasta? Mikä äänenkäsittelyasioissa on vaikeinta?

Mistä olet oppisi saanut? Miten selviät ongelmatilanteista?

Oletko koskaan pelännyt tai kammonnut mikrofonia? Miksi? Miten selvisit siitä?

Leikkaaminen VII

Oletko leikannut juttua, sähköttä, molempia?

Oletko saanut koulutusta leikkauksessa? Onko se mielestäsi riittävää? Mikä leikkaamisessa on vaikeinta?

Millainen on mielestäsi hyvin leikattu juttu?

Esiintymistaidot VIII

Oletko koskaan pelännyt tai kammomnut tv-kameraa? Miksi? Miten selvisit siitä?

Tarvitseeko tv-toimittaja mielestäsi erilaisia esiintymistaitoja kuin lehden toimittaja? Millaisia? Miten ja missä sellaisia voi hankkia?

Oletko saanut esiintymiskoulutusta? Onko se mielestäsi riittävää?

Millainen on mielestäsi hyvä televisioesiintyjä?

Haastattelutekniikka IX

Miten lehtihaastattelut ja televisiohaastattelut eroavat toisistaan?

Mitä haastateltavan valinnassa pitää ottaa välineen vuoksi huomioon? Vai sopiiko kuka tahansa televisioon haastateltavaksi?

Sosiaalistuminen X

Mistä olet saanut tietoa toimituksesi työtavoista?

Missä olet oppinut sähkeen teon? Entä juontojen? Entä uutisjuttujen?

Oletko koskaan seurannut muiden tv-toimittajien työn tuloksia televisiosta omaksuaksesi heidän tapojaan tehdä uutinen?

Katsotko, että toimituksessasi yleisesti hyväksytty tapa tehdä uutisia sitoo sinun omaa tapaaasi tehdä niitä?

Koulutus XI

Alan koulutus, miten työntantaja on sinua kouluttanut tv-työhön?

Onko se mielestäsi ollut riittävää?

Missä asioissa kaipaisit lisäkoulutusta?

Millainen koulutus olisi mielestäsi parasta ja missä sitä voi saada?

2. Kysymykset kouluttajalle

Taustatiedot

I Keskeiset erot ja yhtäläisyydet kirjoittavan toimittajan ja tv-toimittajan työssä

Missä olet itse kouluttautunut kouluttajaksi?

Mikä on televisiotyön monitekijä?

II Lehtitoimittajien valmiudet televisiotyöhön uuden työn alkaessa

Kuinka valmiita televisiotyöhön mielestäsi lehdestä toimitukseen tulevat toimittajat ovat?

Mitä puutteita valmiuksissa näet, missä asioissa he tarvitsevat perehdytystä?

III Lehtitoimittajien koulutus tv-työhön

Millä tavalla heidät perehdytetään televisiotyöhön? Järjestetäänkö heille esim. jotain erityiskoulutusta, vai onko koulutus enemmänkin yksilöllistä?

Onko koulutus mielestäsi riittävää?

Mainitse keskeisimmät työn tekemiseen liittyvät ei-journalistiset asiat, jotka television uutistoimittajan täytyy hallita.

Millaisia dramaturgiaan, kuvalliseen ilmaisuun, leikkaukseen ja äänenkäsittelyyn liittyviä taitoja tv-toimittajan tulee hallita?

Millä tavoin edustamassasi viestintätalossa on nämä asiat huomioitu toimittajan perehdytyksessä/koulutuksessa?

Millainen on teknisesti ansiokas uutisjuttu?

IV Oppilaitosten ja journalismin peruskoulutuksen rooli tv-alan koulutuksessa

Voiko tv-toimittajan työkäytännöt oppia koulussa, vai onko työn kautta oppiminen mielestäsi ainoa mahdollisuus?

Voiko kenestä tahansa toimittajasta tulla tv-toimittaja?

Mitä esteitä näet?

Pitäisikö tv-työn ammatillista koulutusta esimerkiksi viestintää opettavissa yliopistoissa lisätä tai laajentaa?

Minkä tyyppisestä toimittajakoulutuksesta olisi edustamallesi yhtiölle suurin hyöty?

V Tv-toimittajan työn muutos ja tulevaisuus

Millaisia muutoksia olet havainnut tv-toimittajan työkäytännöissä viime vuosina?

Millaisia muutoksia tv-toimittajan työkäytännöissä uskot tulevaisuudessa tapahtuvan?